

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

H. ASKOV

ASKOV LÆRLINGE

DANMARKS
PÆDAGOGISKE
BIBLIOTEK

Årsskrift 1991

Udgivet af
Askov Højskoles Elevforening
1992

ASKOV LÆRLINGE

Årsskrift 1991

Udgivet af
Askov Højskoles Elevforening
1992

Ødipus og Sfinxen

- om forsiden

Den græske myte om Ødipus, der løser sfinxens gåde, kendes eksempelvis fra Sophokles' tragedie "Kong Ødipus". Sfinxen er kommet til Theben som en forbandelse og hjem søger byen. Dette fabeldyr er gådens væsen, og Thebens borgere udfordres til at løse dens gåde. Da den tilrejsende Ødipus dukker op, tager han imod udfordringen og opsøger uhyret. Sfinxen stiller ham gåden - 'hvad er det, der går på fire om morgenen, på to midt på dagen og på tre om aftenen?'. 'Det er mennesket', lyder Ødipus' løsning af gåden. - Barnet kravler på alle fire, mens oldingen må gå med stok. Gåden er løst, og sfinxen må nu gå til grunde, hvor det gådefulde er opløst.

Den unge helt frelser byen med sit forstandige svar. I filosofien har man brugt denne myte som billede på mennesket, der løser naturens og livets gåder. - Mennesket, der op gennem historien er kommet til stadig større erkendelse af verden i videnskaben og filosofien. For den store tyske filosof Hegel var Ødipus erkendelsens helt. Han rydder det gådefulde og mystiske af vejen med en fornuftig forklaring. Særlig vigtigt er det for Hegel, at det forstandige svar lyder - 'det er mennesket'. I hans subjektifilosofi forklares verden ud fra mennesket og dets fornuft. Mennesket er selv svaret på alle gåder. Vor erkendelse af vor omverden er tillige en selverkendelse. Hegel taler om 'ånden', der i historiens løb, kommer til sig selv - menneskets rene selvbevidsthed.

Men kan vi blive ved med at løse gåderne med Ødipus' svar? Bliver verden jo mere tryk og beboelig, desto bedre videnskaben kan forklare den? I "Oplysningens dialektik" stiller de to tyske filosoffer T.W. Adorno og M. Horkheimer dette spørgsmål. De mener, at mennesket står i en tragisk situation. Op gennem historien har mennesket søgt at befri sig fra myterne og den gådefulde dunkelhed, de holder os i, ved at søge fornuftige forklaringer. Oplysningen er totalitær.

Både myterne og videnskaben er forklaringer på de gåder, der stiller sig for os. Men måske er det gådefulde ikke opløst med vore forklaringer. Vi hverken kan eller må opgive at søge forklaringer, men vi kan besinde os på vilkårene. Det dunkle og gådefulde kan vi måske oplyse, men ikke opløse. Ødipus fandt sit svar på sfinxens gåde. - Det kunne imidlertid være, at gåden stadig kunne have interesse - endog mere end Ødipus' svar. Hvad er mennesket for et gådefuldt væsen? Hvad er det for een, der går på fire om morgenen, på to midt på dagen og på tre om aftenen?

Anders Waldemar Munch,
idehistoriestuderende ved Århus Universitet.

Indhold

Tale ved sommerskolens afslutning	6
Om valget mellem den grufulde og den intetsigende fortælling	12
Folketaleren. Et maleri af Poul Janus Ibsen fra 1972	20
Våraften	27
I dag Kroatia i morgen Transilvania	28
Vanvid eller idealisme - en bogomtale	35
Projekt - BEDRE SAMMEN	38
Fra de baltiske lande	43
Lyrisk fra forfatterværkstedet	50
De frie kredse	52
Er Askov noget specielt ?	57
Helge Skov - en nekrolog	63
Præsentation af bestyrelsen	61
Når livet nu skal leves - beretning fra en sommerskoleelev	66
Sommermødet	68
Formandsberetning	70
Elevstøttefonden	72
Generalforsamlingen	73
Askov Lærliches regnskab	75
Elevstøttefondens regnskab	77
Askov Højskoles regnskab	78
Elevliste 1990/91	81

Nyt årsskrift

Som det er fremgået af årsberetningen 1991 har Askov Lærlinge og Askov Højskole arbejdet på at give årsskriftet en ny form.

Med den nye form ønsker vi at berette mere om Askov Højskole og Askov Lærlinge end det tidligere har været muligt. Samtidig har vi "plukket" i Dansk Udsyn, således at artiklerne derfra er udvalgt fra Dansk Udsyn årgang 1991

For abonnenter af Dansk Udsyn vil der ske den ændring, at de ikke automatisk er medlem af Askov Lærlinge, hvis man som abonnent af Dansk Udsyn ønsker at være medlem af Askov Lærlinge, vil man få en rabat på 40 kr. dvs. abonnement af Dansk Udsyn samt medlemskab af AL koster 280 kr.

For fremtiden vil abonnenter af Dansk Udsyn kun modtage årsskriftet og AL-nyt, hvis de samtidig er medlem af Askov Lærlinge.

Opdeling af Dansk Udsyn og Askov Lærlinge vil ske ved næste opkrævning for Dansk Udsyn - samtidig med udsendelse af Dansk Udsyn nr 1. 1992.

Marianne Poulsen, formand i AL.

Tale ved sommerskolens afslutning 1991

Meget i livet er tilfældigt. Tilfældigt møder man et menneske eller gør en erfaring, der får en til at ændre planer. Og siden vil man ofte erkende, at det er sådanne tilfældigheder, der på afgørende måde har været med til at give livet indhold og mening. Man ville ikke have været dem foruden.

I de gamle kulturer frygtede man tilfældigheden og kaldte den skæbne. Og det fortsatte langt op i tiden. Den romantiske kærlighedsopfattelse regner f.eks. ikke med, at kærligheden mellem to mennesker er tilfældig. Der er skæbne indblandet. De to, der ved en tilsyneladende tilfældighed har fundet hinanden, var bestemt for hinanden og har altid været det.

Men frygten for tilfældigheden giver sig også andre udslag i moderne tid, hvad ugeblade og formiddagsblade lever højt på. Hvad siger mon horoskopet?.

Søren Kierkegaard beskæftiger sig i »Begrebet Angest« med skæbnetroen og tyder den som et udslag af livsangst. En livsangst, der ejendommeligt nok kan nå sit højdepunkt hos geniet, den berømte feltherre f.eks., som skræmt af sin egen lykke ikke længere tør indlade sig med tilfældet, men tyer til orakler og tager varsler. Eksemplet er Napoleon.

At være et geni, siger Kierkegaard, er at kunne give en ubetydelighed den allerstørste betydning. Derfor formår en sekundløjnant, når han er et geni, at blive kejser, at omskabe verden, så der kun bliver eet kejserdømme og een kejser. Han forstår det ikke selv. Og derfor er geniet i samme øjeblik det har udført sin bedrift under skæbnens magt.

Og derfor kan også arméen stå opstillet til kamp, slagvilkåret være absolut gunstigt, måske forspildt i næste øjeblik. Et kongerige af helte bønfalder om, at kommandoordet må lyde, men han kan ikke, han må vente til den 14. juni, og hvorfor? Fordi det var slagdagen ved Marengo. Derfor kan alt være færdigt, han selv holde foran legionernes front, blot ventende på, at solen skal gå op og derved intimere for (slå til lyd for) den tale, der skal elektrisere soldaterne, og solen kan gå op pragtfuldere end nogensinde, et begejstrende og opflammende syn for enhver, kun ikke for ham, thi så pragtfuldt gik den ikke op ved Austerlits, og kun Austerlits-solen giver sejr og begejstrer.

Alt beror på, hvordan han selv forstår situationen i sin hemmelige vens, skæbnens nærværelse. Han lader sig ikke råde og er umulig at råde. Alle kan være enige om at fraråde det frugtesløse forsøg. Tilsiger skæbnen ham det, oraklet eller varslerne, så siger han: »sej du kun, du fører Cæsar og hans Iyke«, et citat fra Plutarchs Cæsar. Således er geniet sat uden for det almindelige. Han er stor ved sin tro på skæbnen, enten han selv sejrer eller falder.

Geniet, som det her er skildret, repræsenterer en slags tilbagefald til et primitivere stade, eller som Kierkegaard udtrykker sig, hedenskabet. Beruset af sin egen succes magter det ikke længere valget, at gribe tilfældet. I succes'ens rus når livsangsten et højdepunkt.

Men frygten for tilfældet giver sig også andre udslag. Et af dem er troen på lovmæssigheden. Denne tro har været dominerende i europæisk åndshistorie helt fra det klassiske Grækenland og næsten frem til i dag.

Enten et forsyn eller atomer, siger den stoiske filosof Marcus Aurelius, andet valg gives ikke; vil du ikke tro på atomer (d.v.s. tilfældet), så må du tro på et forsyn; og der er mange beviser for at kosmos er en styrelse, en analogi til et jordisk lovordnet samfund.

Stoicismens løsning, at sætte nødvendigheden i stedet for skæbnen blev i virkeligheden normgivende for europæisk tænkning helt frem til moderne tid. I 1870 udgav den franske oplysningsfilosof og materialist baron Holbach et værk om naturens system. Det indledes med ordene: mennesket er ulykkeligt blot fordi det ikke kender naturen. Kendte man derimod naturen - og videnskaben var den ufejlbarlige vejleder i så henseende, derom var Holbach ikke i tvivl - så ville man indse, at alt er lovmæssigt, at alt er ordnet og styret af naturen. End ikke i tanken er mennesket frit - altså til at tænke, hvad det vil. Et menneske tænker de tanker, naturen har bestemt. Vi møder her en i virkeligheden religiøs hengivelse til naturens system, naturens rent mekaniske system. For Holbach og andre ligesindede i samtiden betød det en oplevelse af frihed, indre frihed. Ingen skæbne og ingen tilfældighed, kun orden.

Og man kan fortsætte frem til Hegel, ja i grunden Marx med. Hos Hegel er tanken om forsynet blevet sammenkoblet med et historiesyn, og man er i virkeligheden blevet i stand til at kigge forsynet i kortene, i hvert fald hvis man er en habil dialektiker. Der er ingen tvivl om, at verden er en styrelse og historien ligeledes. Og frihed er at indse dette og sige ja til styrelsen. »Frihed er indsigt i nødvendigheden«. Dette var også en del af kommunismens lære. Den findes knap nok mere, men kernen i kommunismens historiefilosofi lever videre i bedste velgående, ikke i Øst, men hos os i den vestlige verden, hvor troen på udviklingen spiller en fremtrædende rolle i den politiske propaganda. Toget kører, du kan nå at stå på endnu, men skynd dig. Bliv ikke tilbage som et levn fra fortiden, som tilskuer til udviklingen, der drager dig forbi.

Alt imens de faktiske begivenheder i verden, også i vor verdensdel, ja ikke mindst her, tyder på, at tilfældet spiller en ganske stor rolle for historiens gang.

»Über allen Dingen steht der Himmel Zufall«, siger Nietzsche, og mon ikke de fleste har en fornemmelse af, at der er mere sandt i det end i alle teorierne om nødvendigheden, udviklingen, skæbnen og styrelsen. Det er blevet vor tids vilkår at skulle forholde os til tilfældet uden at kunne bruge nogle af disse udveje. De fremstår som for billige løsninger.

Vi er med Nietzsche hinsides det velordnede univers og fremme ved evolutionens århundrede. Den der uvildig vil undersøge udviklingen af synet fra de laverestående dyrearter og skridtvis opefter, skriver han, må komme til det resultat, at formålet med

øjet ikke var, at det skulle se, men synet indfandt sig, da tilfældet havde tilvejebragt organet.

Det er evolutionslærens univers. Naturligvis er der masser af nødvendigheder i dette univers. Tilfældigvis. Men der er ingen orden, og ingen formål bestemmer udviklingens gang. Det gør mutationerne. »Set ud fra vor fornuft er de mislykkede kast langt i overtal«. Og: «Hvordan kom fornuften ind i verden? ... ved en tilfældighed».

Måske ville nogen her tilføje, at de moderne kaosteorier yderligere har understreget det træk ved verden, der hedder tilfældighed.

Vi må forholde os til det. De billige udveje duer ikke.

Og i den sammenhæng er det, at nogle er begyndt at tale om skæbne i en helt ny betydning. Nietzsche er godt på vej til det, selv om han endnu ikke bruger udtrykket i den sammenhæng. Men, siger han, overalt hvor der findes mennesker, pålægger de sig selv begrænsninger. Det vil sige, menneskelig kvalitet består i ikke at lade livet forblive en række tilfældigheder. Tværtimod, den består i ikke at give efter for enhver umiddelbar tilbøjelighed, men blive sig selv tro: »Jeg vurderer en viljes magt efter, hvor megen modstand, smerte, tortur, den kan udholde og forvandle til sin egen fordel«. Man kan gøre noget ved tilfældet, kvalificere det.

Man kan også sige, kvaliteten består i at blive sine valg, sin historie tro. I stedet for at lade som om man hvert øjeblik kan antage sig en ny historie eller leve ganske uden historie, skæbneløst, så tilværelsen aldrig bliver andet end en række tilfældige begivenheder, og man tror, at livet stadig ligger ubrugt foran en.

Det historieløse og skæbneløse menneske er bl.a. skildret i en roman af Max Frisch, Homo Faber. K. E. Løgstrup behandler skæbne-problemet i flere sammenhænge, bl.a. ud fra denne roman.

Da Hanna, den pige, som hovedpersonen i romanen Walther Faber, lever sammen med som ung student, skal have et barn, reagerer de to helt forskelligt. Han tilbyder at gifte sig med hende, af moralske grunde. Hun var tysk halvjøde og et ægteskab ville under de daværende forhold være en beskyttelse for hende. Men Hanna vil ikke. Hvorfor? Faber fatter det ikke. Hun vil ikke, fordi deres kærlighed ikke er blevet hans skæbne, noget han virkelig vil lade bestemme sit liv, give det skikkelse og retning. Moralsk har han været anstændig nok, men han er aldrig nået til at gøre en skæbne af tilfældet. Forholdet er for ham forblevet en hændelse blandt andre hændelser. For Faber er livet egentlig kun summen af hændelser, og netop derfor vil Hanna ikke gifte sig med ham, men lader ham vide, at hun vil have sit svangerskab afbrudt. Derefter forsvinder de ud af hinandens verden og mødes ikke igen før efter 20 års forløb, da tilfældet - de gamle ville sige skæbnen - på den grusomme måde her in&enter Walther Faber.

Da han er på vej hjem fra Amerika, 50 år gammel, møder han på skibet en ung pige, forelsker sig i hende og indleder et forhold til hende. Det viser sig at være hans egen

datter. Et usandsynligt sammentræf- sådan betragter han det, d.v.s. under en rent statistisk synsvinkel. Hanna, som han via denne begivenhed har truffet igen, beder ham holde sin mund: »Alt bliver så småt, når du taler om det«, siger hun, d.v.s. skæbneløst, historieløst. Faber har aldrig forholdt sig til liv som noget, et menneske giver form og skikkelse, men han har kun forholdt sig til det som summen af mere eller mindre sandsynlige hændelser. Han forstår ikke selv, hvad Hanna klart ser, at historien med datteren dybest set ikke var så tilfældig endda, men hænger nøje sammen med Walther Fabers livsholdning. Han har forholdt sig, som om der ikke var noget, der hedder alder, som om vi kunne gifte os med vore egne børn. Fejltagelsen var symptomatisk for Fabers skæbne- og historieløse måde at tage livet på.

Hos Kierkegaard er det skæbneløse menneske skildret i skikkelse af æstetikeren, æstetikerens i alle de forskellige former, i hvilken æstetikerens forekommer. Fælles for alle æstetiske livsformer er, at de undviger valget og vil forblive i muligheden, modsat etikeren, der forstår, at livskvaliteten er i valget, at ægteskabet står højere end forelskelsen. Don Juan er den, der ikke tør gribe tilfældigheden og lade den blive til skæbne.

Kvaliteten ved ægteskabet er gjentagelsen, d.v.s. at valget er blevet til skæbne. Netop det afskrækker æstetikerens. Men, og lad os høre, hvad Kierkegaard selv siger herom i skriftet »Gjentagelsen«: »Gjentagelsen er en elsket Hustrue, man aldrig bliver kjed af thi det er kun det Ny, man bliver kjed af. Det Gamle bliver man aldrig kjed af; og når man har det for sig, bliver man lykkelig, og kun den bliver ret lykkelig, der ikke bedrager sig selv i den Indbildning, at Gjentagelsen skulle være noget Nyt thi da bliver man kjed af den. Der hører Ungdom til at håbe, Ungdom til at erindre, men der hører Mod til at ville Gjentagelsen. Den, der blot vil håbe, han er fejt; den, der blot vil erindre, han er vellystigt; men den, der vil Gjentagelsen, han er en Mand, og jo fyndigere han har vidst at gøre sig den klar, desto dybere Menneske er han. Men den, der ikke fatter, at Livet er Gjentagelse, og at dette er Livets Skjønhed, han har dømt sig selv og fortjener ikke bedre end, hvad der og vil hænde ham, at omkomme; thi Håbet er en vinkende frugt, der ikke mætter, Erindringen er en kummerlig Tærepænge, der ikke mætter; men Gjentagelsen er det daglige Brød, der mætter med Velsignelse ... hvis der ingen Gjentagelse var, hvad var så Livet? Hvo kunne ønske at være en Tavle, på hvilken Tiden skrev hvert Øjeblik en ny Skrift ...«

Og vi går fra Kierkegaard til K. E. Løgstrup: Det kan godt være, at man rent videnskabeligt må sige, at livet kan være opstået ved et slumpe-træf, en tilfældighed, men hele vort liv er ikke desto mindre een protest mod tilfældigheden, for vi tillægger livet betydning. Vi tillægger begivenheder betydning, ja helst tillægger vi alt betydning. Tilfældigheden bryder dog stadig ind i vort liv og truer med at gøre det betydningsløst og tilfældigt. Men vi tager tilfældigheden ud af det, der overgår os, af det glædelige, der

overgår os, med taknemmelighed, af det smertelige ved at gøre det til skæbne. Som taknemmelighed og som skæbne tager betydningsfuldheden kampen op mod tilfældigheden. Og just derved bliver vor tilværelse historisk. At tage, hvad der hænder, som skæbne, er at ville have en helhed og en mening ud af sin tilværelse. Vi lader det, vi kommer ud for, standse os, give vort liv skikkelse og måske give det en retning, som det ellers ikke ville have fået.

Men et menneske kan ikke regne med på forhånd at kunne fastlægge retningen som efter en plan. I den grad er vi ikke selv herrer over vort liv. Ja, Løgstrup taler, som Nietzsche, ikke om på forhånd givne formål i livet eller i historien. Der er noget andet, og det er de tilskyndelser, han kalder suveræne livsytringer, kærlighed, tillid, håb, åbenhed, oprigtighed, medfølelse. De holder os oppe og bistår os i kampen mod tilfældigheden. Men der er ikke på forhånd et mål, som historien eller det enkelte menneske skal nå. Skæbnen er ikke spundet af hverken Moirerne eller Nornerne. Men skæbne er, at man tager tilfældet op, at man reagerer på det, tager det ind i sin tilværelse, lader tilfældigheden blive anledning til et indfald. Så har tilfældigheden fået mening - i min historie eller i folkets historie. Ja, tilfældet kan være indføjet som den centrale begivenhed i et menneskes eller et folks liv, som det, hvorudfra alt andet får mening. Skæbne er det, vi gør tilfældet til, ikke det, som påfører os tilfældet.

Det var noget om tilfældighed og om at tage tilfældet op. Noget om det historiske og det historieløse menneske, men også noget om den sag, som altid i særlig grad har været forbundet med højskolen, nemlig det at finde sig selv.

Sig selv finder man ikke ved at lede i sol, måne og stjerner eller i videnskabens forklaringer. Men det at finde sig selv er nøje forbundet med den opgave at tage sit liv på sig.

Hvor langt vi så er nået i den henseende i løbet af en sommerskole, i samvær og samtale og hver enkelt for sig, kan ikke gøres op og skal ikke gøres op. Men det gælder i udpræget grad for sådan noget som et højskoleophold, at det starter på tilfældets præmisser. Ganske vist kommer mange, og hvad denne sommerskole angår, har jeg indtryk af, at rigtig mange er kommet med et klart formål om at ville på højskole og vel også med bestemte forestillinger om, hvad man mente at kunne få ud af det. Man har indpasset det i sine planer, lagt ting til rette, så de kunne realiseres. Men alligevel spiller tilfældet ind i allerhøjeste grad. Mødet med de andre i husene og på holdene er underlagt tilfældighedens vilkår.

Men det gælder her ganske som på det personlige plan, at hvis man ikke magter at tage denne tilfældighed op og give den skikkelse, gøre den til skæbne, så kan det hele blive en temmelig flov affære, en endeløs række af tilfældige og i det lange løb derfor også kedsommelige indtryk.

Jeg behøver ikke stå her og give denne sommerskole karakter. Alle ved, at det har været en god sommerskole. Det har været en god oplevelse, også set fra lærernes side. Meningsfuldt at have med at gøre. Og det vil vi gerne her sige jer tak for. Og ønske jer alt godt, hvor I nu kommer hen. Ikke bare at I må have heldet med jer - for det kan man ikke altid have. Men at I, hvor I end kommer frem, må have evnen til at tage livets tilskikkelser op og gøre en tilværelse ud af dem.

Tak for en god sommer.

Om valget mellem den grufulde og den intetsigende fortælling

Jeg husker engang, jeg en sen aften skulle med tog fra Århus til Skanderborg. Jeg var sammen med en god ven. Vi var i godt humør og kom ind i en kupé, hvor der sad fire andre. Der sad vi så. Ingen sagde et ord. Tavsheden stod i skærende kontrast til aftenens hidtidige forløb. Der gik også kun nogle få øjeblikke, inden den ene af os brød stilheden: "Er der ikke én, der vil fortælle om den mest dramatiske oplevelse i sit liv?" Folk så på hinanden. Hvad var nu det?

"Jo", sagde en lille grå mand og så helt oplivet ud. Han sad ved vinduet med sin hund. "Jo, jeg husker engang lige efter krigen, hvor jeg skulle til Holland. Vi kørte igennem det sønderbombede Tyskland. Alt var udraderet. Tyve minutter før den hollandske grænse kom politiet. De ville se vore pas. De så længe på mit, inden den ene stoppede det i lommen og gik. Vi nærmede os grænsen, og stadig havde jeg ikke set noget til mit pas. Ved ankomsten til grænsestationen kom betjenten tilbage med det."

Atmosfæren i kupéen var intens. Alles øjne var rettede mod den lille grå mand, hvis barkedede hænder monotont strøg den lille hund, der sad på hans enel lår. Hvor var det spændende. Tilsyneladende var han en god fortæller. Hvad ville der ske? Blev han taget af politiet?

Men der skete ikke mere. Historien var slut. Resten af turen var han tavs, han sad blot og strøg sin hund.

Hvorfor fortalte han ikke den virkelige historie om sit liv? Turde han ikke, eller ønskede han ikke at indvi andre i sit liv? Eller var det måske fordi han havde mistet evnen til at skelne stort fra småt i sit liv.

Når jeg har valgt at fortælle historien om manden med hunden, så er det fordi den er et udtryk for den situation, vi befinder os i idag. Vi har nemlig mistet evnen til at sætte hændelserne i vores liv i perspektiv. Istedet husker vi en masse brokker, som vi detaljeret kan berette om, men når vi skal fortælle, hvilken betydning de fik for vores liv, for vores syn på tilværelsen, bliver vi tavse.

Når jeg har kaldt foredraget for "Om valget mellem den grufulde og den intetsigende fortælling", så er det fordi at jeg mener, at det er det valg alle står i. Man kan da vælge enten at fortælle den polerede historie om ens liv, den alle kan tåle at høre, eller man kan sige tingene, som de var. Det er det essentielle valg for alle, der skriver erindringer eller ser tilbage på tilværelsen.

Vi står i en situation - historisk set - hvor vi ikke længere tror på den, der fortæller, at for ham er det altid gået godt. Det er ikke troværdigt med de erfaringer vi selv har høstet.

Undervejs vil jeg komme ind på to personers skæbne, som jeg har beskæftiget mig med, nemlig skolelæreren Jan Holte Johansen (1878-1969), der levede en stor del af sit liv i Vester Vamdrup i kamp mod de indremissionske (1), og folkemindesamleren Søren Knudsen (1878-1955), der i 1912 stiftede Danmarks første Landsbymuseum i Glud syd for Horsens (2). De var tilfældigvis født samme årstal og på et tidspunkt i deres liv prøvede de begge på at skrive deres erindringer, men med vidt forskelligt resultat.

Vi lever i en tid, hvor båndene mellem generationerne måske er svagere end nogensinde før. Børnene lever en stor del af tiden adskilte fra deres forældre. Først vuggestue, børnehave, skole og fritidshjem. Og eftersom det er mere og mere almindeligt at folk flytter væk fra deres barndomsegn, bor bedsteforældre ofte lang borte. Derfor er det at skrive sine erindringer og håbede på, at de bliver læst, en af de få muligheder, der er tilbage for at bevare kontakten mellem generationerne.

Men hvad er så typisk for de erindringer, der bliver skrevet? Barndommen fylder en stor del. Måske op til halvdelen af bogen. De, der idag skriver erindringer tilhører nemlig de generationer, der stadig er i stand til at huske deres barndom.

Det ser værre ud for fremtiden. De nye generationer, som har været igennem hele møllen med vuggestue, børnehave osv. har svært ved at huske noget fra deres barndom. Den ene dag har lignet den anden til forveksling. Jeg har oplevet det mange gange på skolens forfatterværksted. Når elever, der er i begyndelsen af tyverne, får til opgave at skrive om en oplevelse fra deres barndom, som har gjort indtryk, lyder der ofte et dybt suk. Og efter en tid lyder det typisk: "Jeg synes ikke, jeg kan huske noget".

Engang spurgte jeg en pige, om hun ikke kunne huske bare lidt. Hun tænkte sig godt om. Jo, engang på en bilferie var de punkteret å en bjergvej, men der var heldigvis ikke sket noget. En ydre dramatisk begivenhed kan huskes, mens hukommelsen er blank, når det gælder oplevelser med mennesker, der har betydet noget særligt.

Ungdommen fylder også et betragteligt antal sider. Man kommer i lære og rejser måske til andre egne af landet eller ud i verden. Og for mandens vedkommende afsluttes den med et højdepunkt i livet. Soldatertiden. Ofte fylder den lige så meget som alt det andet til sammen.

Efter hjemsendelsen bliver han så gift med den pige han mødte, mens han var i kongens klæder. Han får børn og har levet lykkeligt "til skrivende stund", som det så smukt hedder. Hele den sidste del, der jo spænder over langt det største antal år, fylder nogle ganske få sider.

Men hvorfor er det ofte sådan, at mange erindringer stopper allerede ved tyveårsalderen?

Tom Kristensen skrev engang i 1920'erne en roman, der hedder "DEN ANDEN". Den foregår i Indien, hvor en fyrreårig mand begynder at se tilbage på sit liv. Hvad er der egentlig sket? Kapitel efter kapitel skildres i tilbageblik barndommens hændelser, men pludselig kan han ikke komme længere. Tidsrummet fra han er sytten til han er fyrrer, kan han ikke huske noget fra.

I romanen er det udtryk for, at hans udvikling er stoppet, og det der siden er hændt har blot været gentagelser.

Det er ikke nogen tilfældighed at udviklingsromanen ikke har kunnet skrives i mange år. Det er jo selvsagt en umulighed at skrive om en udvikling, når forfatteren ikke selv kan få øje på den i sine omgivelser. Per Højholt fortæller humoristisk, at han har forsøgt, men efter to dage omkom hovedpersonerne pludselig.

I stedet for at skildre et langt livsforløb begyndte forfatterne at beskrive et kort tidsrum i et menneskes liv. Fem minutter, fem dage eller måske en uge. Man troede ikke længere på, at et menneske udviklede sig i sit voksne liv. Set på den baggrund er det derfor ingen tilfældighed, at så mange erindringer stort set stopper ved tyveårsalderen.

Vi lever nemlig i en civilisation, hvor menneskets udvikling går i stå på et tidligere og tidligere tidspunkt. Det er måske også derfor, at folk der får nye meninger, lægges for had.

"Ham kan vi jo ikke stole på", for sådan sagde han ikke for to år siden.

Men netop fordi det er noget generelt, er det jo ikke noget den enkelte skal skamme sig over eller føle skyld over. Så er det i virkeligheden et fælles problem. Og når først den undertrykkende skyld er borte, så er der håb for at det enkelte menneske siger til sig selv: "Sådan vil jeg ikke leve, jeg vil suge til mig hele livet og vil have lov til at udvikle mig som menneske".

Men tilbage til erindringerne som de almindeligvis bliver skrevet. Hvordan virker de på læseren?

Man kan jo forestille sig, at et barnebarn gerne ville vide lidt om dengang bedstefar og bedstemor var unge. Måske står barnebarnet selv i hele det følelsesmæssige kaos det er at gå fra barn til voksen, og hvad kan han så typisk læse?

For det første blev de jo gift med den første den bedste de kendte, om de så var nok så gamle, da de mødtes. der står sikkert et eller andet om, at de gik lange ture sammen, og så en dag spurgte han, om hun ville være hans kone. Hun sagde ja, og de levede lykkeligt i mange år. Aldrig et ord om, at valget muligvis var forkert. At de slet ikke skulle have haft hinanden. Det vil sige, at den der går til den slags erindringer og søger råd, går forgæves.

Hvis man skal skrive erindringer, der er værd at læse, så skal man også skrive om det, der gør ondt.

Den første forudsætning for at skrive sine erindringer er jo, at man tør se sig tilbage.

Engang i 1930'erne blev skolelæreren fra Vamdrup, Jan Holte Johansen bedt om at skrive om sit liv. Det var nogle studiekammerater fra Blågård's Seminarium, der ønskede at lave en bog om, hvordan det var gået det forskellige efter seminarietiden.

Jan gik og spekulerede over det nogle uger. Hvad skulle med, og hvad skulle ikke. Han orkede næsten ikke at tænke tilbage på, hvordan det var gået ham.

Flere gange havde han forsøgt at lave en børnebog. Den skulle handle om det gode liv i det gode hjem. Efter nogle få sider gik han altid i stå. Når han sammenlignede det skrevne med det han selv havde oplevet, så var afstanden for stor. I det hele taget kunne han næsten ikke tåle at læse om sit liv i dagbogen.

"Hvorfor er det sådan, at hver gang jeg har skullet vælge i mit liv, så har jeg valgt forkert?" jamrede han i sine mange mørke stunder.

I sin ungdom var han hjælpelærer i Vendsyssel. Der blev han forelsket i skolepigen Kirstine. Siden blev de forlovet, og det på trods af, at han ikke længere elskede hende. men hans egen længsel efter kærlighed drev ham frem. Forlovelsen endte i katastrofe og af bare skam flygtede han til et tilfældigt tredielærerembede på Vester Vamdrup skole, der de næste 39 år skulle blive rammen for hans liv. Og da en ti år ældre kvindelig kollega lagde an på ham, blev han hovedkuls forlovet og året efter gift. Hun blev straffen for det, at han ikke bearbejdede oplevelsen med Kirstine fra Vendsyssel. Han kom også snart i konflikt med Indremissionen, som han efter sine oplevelser i Vendsyssel tvivlede på som ene havende patent på den rette tro.

Ofte kunne han vågne om natten. "ET SPILDT LIV - ingen ved hvilken smerte, der ligger gemt i de ord", skrev han i dagbogen. Efter en måneds tid fik han endelig svaret. Han fortalte en historie om engang han sammen med sine to brødre gik gennem en mose. Det var om vinteren, og der var is på. Op af isen stak nogle store sivtuer. Dem satte de ild i. Det var hen under aften, og fra den nærliggende by blev det set, og snart blev der ringet med kirkeklokken. Og længe blev der snakket om det mærkelige syn, man havde set mod nattehimlen. Til kammeraterne skrev han: "Nu kan I bruge det eller lade være. Jeg kan ikke anderledes."

I virkeligheden gjorde han det samme som manden i toget. Han valgte at fortælle en ligegyldig historie, der intet røbede om hans liv, og det selvom oplevelsen isoleret set kunne tage sig nok så spændende ud. Derfor havde skolelæreren fra Vamdrup da også så svært ved at forsone sig med sit liv; han måtte livet igennem leve med en tung byrde af skyld. "Det er også din skyld", lød det gang på gang, hvilket konen nu også støttede ham i.

Nu har jeg talt en del om, hvad man ikke skal gøre. Det er altid det letteste. Det er almindeligt bekendt, at et menneskes identitet og personlige egenskaber formes tidligt i livet. En væsentlig proces i denne udvikling er uoplevelserne. Disse uoplevelser er vigtige, når man søger at forstå, hvem man selv er. Hvorfor holder man f.eks. altid med densvage part, mens andre har det lige modsat? Hvis man genlæser de historier, man fik fortalt i barndommen, så vil det oftest vise sig, at de holdninger man fik indpodet dengang, er de samme som man står for idag.

En uoplevelse vil jeg definere som en oplevelse der i den grad brænder sig ind i ens sjæl, så man aldrig glemmer den. Højest kan man fortrænge den fra sin bevidsthed, men i underbevidstheden vil den ligge og gøre sin virkning. Uoplevelserne bliver de hændelser, der kommer til at præge dannelsen af ens identitet på afgørende vis. Men jo mere man begynder at dykke tilbage i tiden, jo flere oplevelser vil der dukke op.

Når man skal i gang med at skrive erindringer, så bliver uoplevelserne de knudepunkter, hvorpå man skal bygge skildringen. Og jo mere man arbejder med stoffet, jo flere oplevelser vil dukke op. Efterhånden vil de danne et mønster. Hvilke oplevelser var det, der gjorde et uudsletteligt indtryk? Hvorfor gjorde de indtryk? Hvad har det betydet?

Det vil sige, at den ene begivenhed kan være med til at forklare den anden. På den måde vil skildringen efterhånden danne et helt netværk, der trækker tråde på kryds og tværs i et menneskes liv. Det betyder, at noget, der sker i femårsalderen kan være med til at forklare en anden episode, der sker 20 år senere, som igen kan være med til at kaste lys over hændelser, der sker i halvtredsårsalderen.

Man skal være tro mod det, man kan huske og det man følte, også selvom det går imod ens verdensanskuelse. Når man skriver sine erindringer, eller man i tilbageblik genoplever sit liv, drejer det sig om at hugge sin egen form fri. Nøjagtig som en billedhugger hugger den form fri, som han ser gemt i stenen. I erindringen sker det med ord.

Et liv er som et kunstværk. Og det menneske som ikke bearbejder sine oplevelser kommer mere og mere til at ligne et moderne abstrakt maleri, hvor kunstneren bevidstløst har smurt på, uden tanke for andet end den ydre form. Det moderne maleri er i mange tilfælde et eksempel på den intetsigende fortælling. I det hele taget er det moderne maleri et godt udtryk for, hvor vi idag står.

Skabelsen af et kunstværk sker dels bevidst og dels ubevidst. Det vil sige, at ved tolkningen af f.eks. et maleri kan man godt komme længere i forståelsen af et problem, end kunstneren selv har været. På samme måde som man i en biografi over et andet menneske kan få en dybere forståelse end personen selv. Problemet ved tolkningen af nogle moderne malerier er blot, at da mange af dem er skabt uden idé, uden andet

indhold end formen, så kan der lægges alle mulige tolkninger ned over dem. Et sådant billede vil ikke stille spørgsmål ved ens eget univers, men blot virke som en bekræftigelse for de holdninger og tanker man allerede står for. Derfor kommer megen moderne kunst i virkeligheden til at støtte det etablerede samfundssystem, hvordan det så end er. Hvor ofte har man ikke hørt ordene, "Det er fantastisk godt" om et billede. Når man så spørger "Hvorfor er det godt?", lyder svaret: "Det siger mig en hel masse". "Hvad siger det dig?", "Man behøver ikke sætte ord på, jeg kan mærke, det sætter noget igang. Og det rager iøvrigt ikke dig." Så er man sat på plads.

Hvis man ikke bearbejder det, der er sket, så risikerer man at komme til at huske en masse detaljer, som ikke kan bruges til noget som helst, og som ens omgivelser frygter at skulle lægge øre til.

Det drejer sig om at få sat ord på. Kun derved kan man forstå, og kun derved kan man blive løst af den undertrykkelse af skyld og uforklarlige ting, der ligger fra ens fortid. I TV vistes her i sommer en udsendelse om Kristian Stentoft, der var ved at lave en radioudsendelse om sin far, Åge Stentoft. Udsendelsen viste, hvor vigtigt det er for den, der leder efter sin identitet at finde ud af, hvordan ens forældre virkelig var. I udsendelsen fik man indtrykket af Åge Stentoft som en yderst problematisk far. Men som det fremgik af et interview med hans første kone, så var Åge Stentoft selv blevet mærket for livet i sin barndom. Da Åge var elleve år gammel mistede hans fader alt ved Landmandsbankens krak. Faderen reagerede ved at sætte sig i en stol for ikke at rejse sig mere. Efter en måned uden mad og drikke var han død. Den oplevelse var med til at forme drengens liv. I næsten sygelig grad kom det økonomiske til at præge hans sind. Men derved adskiller han sig jo ikke meget fra nutidens mennesker. Prøv engang at tænke over, hvor ofte man måler i penge. Penge er snart den eneste værdimåler vi har.

Det er som en dag, jeg skulle med toget, og kom i snak med en ældre mand. Han var af den type, hvor man ikke behøvede at stille spørgsmål, han fortalte det hele af sig selv: "Jo", forklarede manden, "jeg skal ud på den anden side af Kolding og besøge en dame, jeg kender der. Ja, jeg blev enkemand for nogle år siden, men nu har jeg så lært hende at kende. Det var nu slet ikke meningen, jeg skulle derud idag, men hun var blevet syg, blev der ringet. Men ser du. Jeg er jo pensionist og kan derfor rejse til halv pris, så en returbillet koster kun nitten kroner. Og så får jeg jo mad og kaffe, så hvis man regner det ud, så har jeg faktisk fornøjelsen helt gratis.

Aksel Sandemose skrev engang en bog, der hedder "DET SVUNDNE ER EN DRØM". Den handler blandt andet om et trekantsdrama. En mand er i ungdommen forelsket i pigen Agnes. Hun udmærkede sig ved at have en smittende latter. Hver gang

den lød, fik han en kriblende fornemmelse gennem hele kroppen. men det var også svært det eneste fortrin hun havde. På næsten alle andre punkter var hun undertrykkende og forfærdelig. Men hun gjorde, som mange moderne kvinder har gjort, hun undlod at røbe, hvem hun var. Og jo sværere hun var at gennemskue, jo mere mystisk hun gjorde sig, desto mere følte han sig tiltrukket af hende. Den unge mand havde det ikke godt. Han var dybt forelsket i hende, men kunne ikke få det til at fungere alligevel. Og tilmed var hun den første store kærlighedsoplevelse, han havde haft. Enden på det blev, at han nærmest flygtede til Amerika og var der i mere end tyve år, inden han havde glemt Agnes så meget, at han kunne vove at komme hjem.

Hjemme igen var han en aften til fest hos en af sine nære venner. Han var gift med en pige ved navn Susanne. De fik noget at drikke, og midt under selskabelighederne slår Susanne pludselig en latter op. Og i det samme mærkede han den samme kriblende fornemmelse som tyve år tidligere. Og resultatet blev det samme. Hovedkuls forelsker han sig i vennens kone, hvilket fører til katastrofe for alle parter. Pointen var, at fordi han aldrig har fået bearbejdet sin første kærlighedsoplevelse, så er han nærmest dømt til at gentage den samme historie en gang til.

Kærligheden har altid været det vigtigste, selvom det ikke er alle, der har lige god sans for den slags. Engang var jeg til jobsamtale på et egnarkiv på min hjemegn. Det var lige efter, at jeg havde skrevet speciale som fortælling, og jeg havde fået den idé, at kunne arbejde videre indenfor fortællingen der.

Arkivaren var nu mere interesseret i at få lavet reister til nogle kirkeprotokoller, så der kunne "krydssøges", som han sagde.

"Har I ikke andet spændende", spurgte jeg. "Vi får så meget, at vi svært ikke ved, hvad vi skal gøre ved det. Tag nu f.eks. gamle Ane, der døde sidste sommer. Det var hende vi fik protokollen fra. Men så var der jo en hel stak breve fra omkring århundredeskiftet. Det var vist alle hendes kærestebreve. Vi ville nødig ha' dem, for vi læser ikke den slags, men sønnen sagde, at vi skulle tage det hele. Og nu ved vi svært ikke, hvad vi skal stille op med dem, for smide dem ud kan vi jo heller ikke."

Til sidst vil jeg fortælle lidt om Søren Knudsen. Tidlig nytårmorgen 1943 bestemte han sig for at skrive sine erindringer. Han kunne se tilbage på et liv, hvor tilværelsen sjældent havde formet sig, som han havde håbet. To gange var han efter stridigheder med dele af befolkningen i Glud blevet tvangsindlæst på Jyske Asyl i Risskov. Tre gange havde han oplevet skilsmisshelvede og i ungdommen havde han set en anden få den kvinde, som han nærrede kærlighed til. Denne nytårmorgen bestemte han sig for, at når han skrev sine erindringer, så skulle alt med, hvor grufuldt og pinagtigt det end måtte være. Sandheden var det stærkeste våben og med det ville han kæmpe for en bedre

verden.

Hele sit liv havde han arbejdet i oplysningens tjeneste. Efter at være udlært som maler, tog han år 1900 på valsen i Tyskland. Her fik han udviklet sin sans for oplysning om fortiden, der førte til, at han i 1912 kunne åbne Danmarks første Landsbymuseum i Glud ved Horsens. Allerede i 1904 havde han oprettet tegneskole i Glud, og indførte som en af de første undervisning i læren om de forskellige stilarter. Ude omkring høstede han anerkendelse, mere skraldt stod det til i Glud, hvor mange begyndte at opfatte ham som en særling. Han havde nemlig den i folks øjne dårlige vane ikke at ville nøjes med arbejdet med museet, men blandede sig også i samfundsdebatten.

Som han så tilbage på sit liv så han netop fortielsen i barndommen som hovedårsag til den modgang han siden mødte. I hjemmet blev fortalt de mest sjofle historier, men noget virkeligt at vide om den side af livet fik han aldrig.

Den første kærlighed blev da også en katastrofe, der mærkede ham for livet. Målet for den var kusinen Petra, men han fik ikke talt med hende i tide, og fik således aldrig at vide, om hun ville have haft ham. Og som så mange andre har gjort i den situation, så tog han den første den bedste der bød sig. Det blev borgerdatteren Alma, der mente at alt under navlen var fandens værk. Og når han i forlovelsestiden gik tur med hende i Boller Skov og mærkede lidenskabens banke i sine årer, måtte han lade hende gå i forvejen og selv stå om bag en busk, hvor han knappede bukserne op og ordnede det selv, mens han gennem grenene kunne se den uskyldigt ventende Alma. Siden blev bryllupsnatten en stor skuffelse, og udspillede sig siden hen frygtelige scener, da Alma nægtede at ligge i med ham.

Efter at Søren Knudsen begyndte at skrive sine erindringer, forsonede han sig mere og mere med det liv han havde levet. Han kunne bedre end før se, at sandheden sjældent er et enten eller, men et både og.

Men at forsone sig med sin skæbne, er ikke det samme som at opgive at ændre sit liv.

Som gammel mand skrev Søren Knudsen i sin dagbog: "Jeg bøjer mig for skæbnen, men fortsætter kampen".

(1) Knud Peder Jensen: "Nåden og Skammen" Gyldendal 1985

(2) Knud Peder Jensen: "Vildmanden" Gyldendal 1991

Folketaleren. Et maleri af Poul Janus Ipsen fra 1972

Den, der henviser til 'Folketaleren', malet af Poul Janus Ipsen i 1972, kan nok ikke regne med den helt store respons på sin henvisning. Billedet befinder sig ganske vist i offentlig eje og er erhvervet til Esbjerg Kunstpavillon året efter at det blev malet, men det hænger langt fra altid fremme på grund af museets begrænsede vægplads; det er også et ret stort billede.

Men årsagen til at billedet ikke er alment kendt ligger også i, at det moderne menneske kun i begrænset omfang orienterer sig ud fra kunstmuseernes billeder. I langt højere grad kikker man fjernsyn og ser på billeder i blade og aviser.

De masseproducerede billeder og kunstværkerne

Det er en jævn strøm af masseproducerede visuelle indtryk, vi orienterer os efter dagen og aftenen igennem, og det er med aftrykket af dem på nethinden, vi går i seng om aftenen for næste morgen at vågne op til endnu en dags lind billedstrøm. Påvirkningen fra billederne på vore museer er i forhold til påvirkningen fra de masseproducerede billedmedier yderst sporadisk. Man går simpelthen og glemmer dem, og det er synd. For spørgsmålet er, om ikke billedkunstens værker i virkeligheden i langt højere grad end det er tilfældet kunne gøre nytte og tjene som orienteringspunkter og strømpile for den, der ønsker at forstå sin samtid, som et helt naturligt supplement til de andre billedmedier.

Det er da rigtig nok, at billedkunsten betjener sig af nogle andre metoder og udtryksformer end de gængse billedmedier, og det er også forståeligt nok at det til en vis grad kan blokere for tilegnelsen af kunstværket. Nogle kunstværker ser meget underlige ud. Ser man på de malede billeder kan det virke stødende, at billedernes figurer ikke er naturligt proportionerede og at farvestrøgene er så tydelige. Men de ejendommelige proportioner og de kraftige farvestrøg har en mening og en hensigt.

Det særlige ved mange malede billeder er, at de er malet med 'pastose' penselsstrøg, d.v.s. synlige farvestrøg, hvor kunstneren har klemt en ordentlig portion farve ud af tuben, dyppet penslen i farven for så at male løs. Ordet 'pastos' er afledt af det italienske ord 'pasta' som italiensfarende vil kende fra spisekortene, og som findes i det danske ord 'tandpasta'. Det er udtrykket for en blød dejagtig masse.

I de pastost malede billeder kan vitaliteten fra den kunstneriske proces umiddelbart og spontant forplante sig fra det malede lærred til beskueren i kraft af penselslagenes pulserende rytme; som blodet gennemstrømmer den menneskelige organisme og holder livsfunktionerne i gang, således banker penselsstrøgene gennem billedorganismen i et pastost malet billede og giver kunstværket liv.

Men kunstneren kan også vælge en diametralt modsat teknik og arbejde med de såkaldte 'fordrevne' strøg; sporene af kunstnerens gerninger på lærredet udslettes på det

nærmeste, idet det ene strøg 'fordriver' det næste, og billedet kommer på den måde til at fremtræde som en helt glat og egal flade. Virkningen stræber mod en ren visualisering, som når vi ser et såkaldt 'gen-billede'. Hvis man vil opleve et såkaldt 'genbillede', kan man selv gøre en prøve: Kik længe på en rød farveflade og betragt derefter en hvid flade, så vil der fremkomme et 'genbillede' i form af en grøn flade. Så kan man diskutere om den grønne flade eksisterer; det gør den nok ikke. Men det er indiskutabelt at vi ser en grøn flade. Ved dette simple forsøg kan man erfare, at det menneskelige øje kan se noget, som ikke eksisterer. Ren visualisering.

Kunstneren kan så vælge at male med kraftige pastose strøg eller udføre hårfine billedkalkuler med fine fordrevne strøg og så er der alle de talrige muligheder, der ligger mellem de to yderpoler.

Poul Janus Ipsen: Folketaleren (1972). Esbjerg Kunstpavillon.

Den billeddannende evne og den maleriske teknik

Men nu er et givet maleri jo ikke bare og udelukkende et spørgsmål om form, farve og teknik, for selv de mest vilde eksperimenter og uforudsigelige kunstformer indeholder et budskab eller et udsagn. Det kan være enkelt eller sammensat, men under alle omstændigheder må kunstneren for at kunne sige og udsige det, han eller hun har på hjerte, være i besiddelse af en billeddannende evne; og for at indkredse dette begreb kan man ty til dagligdagens sprogbrug, som kender en stående vending, der indeholder en del visdom. Ind imellem siger vi:

'Lad mig lige danne mig et billede af situationen!' Hvornår siger vi det? Når der f.eks. går kage i tingene, og når begivenhederne overvælder os, hvad enten de er af glædelig eller ulykkelig karakter. Vi standser op og prøver da efter bedste evne at fastholde de vigtigste træk; vi forsøger at skelne det vigtige fra det uvæsentlige; vi trækker noget frem i forgrunden og lader andet fortone sig ud i baggrunden. Der er måske noget, vi overhovedet ikke nar at få styr på, mens der til gengæld kan være enkeltheder, der melder sig i bevidstheden og ikke er til at fa af vejen. Der ligger i vendingen 'Lad mig lige danne mig et billede af situationen' noget opløftende og konstruktivt. Vi skelner og ordner, ikke pedantisk og ikke nødvendigvis særlig logisk; vi bruger vores kombinations-evne, vi associerer til noget, vi før har oplevet i vores personlige liv eller andre har fortalt os om; måske bringes historiske kendsgerninger på banen, men vi tænker også intuitivt, vi bruger vores følelser, fantasi, vores fornuft og vores erfaringer. Måske er der i virkeligheden ikke så stor forskel på, hvad det er vi går og gør i dagligdagen og det kunstneren gør, når et billede bliver til. For også kunstneren bruger sin intuition og fantasi, sin associeringsevne og fornuft, sin viden, sine følelser og sin erfaring, når billedet bliver malet.

Kunstneren kan så, nar han eller hun maler et billede, vælge at formidle budskabet i et pastost malet billede eller i et egalt malet billede. Kaster vi et blik tilbage i kunstens historie, så vil vi se, at en kunstner som Frans Hals malede med synlige strøg, der pulserer gennem billedet; snart bruger han de brede pensler, snart de fine, f.eks. i kniplinger og broderier, men altid ser man tydeligt hvert strøg. Rembrandt maler pastost, og når vi kommer frem til van Gogh, så oplever vi en helt enestående variationsteknik, et sandt katalog af forskelligartede strøg, brede og lange, glidende og korte, krumme og lige, punktformede og vinkelformede. I vores århundrede er antallet af malere som maler pastost uendeligt. Men nogle enkelte kan lige nævnes, og det kan være Emil Nolde, Asger Jorn, Francis Bacon, Pollock og Appel, Mogens Andersen og Carl Henning Pedersen. Den stringente og egale malermåde er repræsenteret hos f.eks. mange af renaissancens kunstnere og dukker så op igen i 1800-tallet hos Caspar David Friederich i Tyskland og kan også iagttages hos en del af danske 1800-tals kunstnere: fra vores eget århundrede

kunne man nævne Kandinsky og Mondrians kompositioner samt fra Danmark Ole Schwalbe og Richard Mortensen.

Folkeafstemningen om E.F. og Folketaleren

Hvis vi nu fra denne kunsthistoriske ekskursion vender tilbage til Poul Janus Ipsens billede 'Folketaleren', så kan man ikke undgå at bemærke, at nogle af billedets partier er malet med tydelige rytmiske strøg mens andre dele fremtræder som egal og glat flade. Hvad er meningen med det, og er der nogen ide i fordelingen af maleriske teknikker? Det må man svare bekræftende på, for ser vi nøjere på billedet, så kan man konstatere noget, som er ret interessant. Kunstneren har nemlig skabt et billede, der handler om det etablerede samfund og de kollektive og folkelige bevægelser. De partier i billedet, som star for det etablerede er oprindelig malet med fordrevne strøg, mens de dele af billedet, der handler om de kollektive og folkelige bevægelser er malet med synlige og rytmiske strøg.

I det magiske og skelsættende år 1972, det år, da billedet blev malet, gav det etablerede samfund danskerne mulighed for at hver enkelt af os dengang kunne tage stilling til spørgsmalet om, hvorvidt vi skulle ind i E.F. eller blive udenfor. Konsekvenserne af, hvad der skete ved den folkeafstemning, lever vi med den dag i dag. Det er ved at være tyve år siden, og der er mange, som ikke har oplevet dagen, men i billedet fastholdes begivenheden.

Rundt omkring i Danmark blev der diskuteret politik som aldrig før; man gav sig til at diskutere politik med mennesker, som vi ellers ikke diskuterede politik med. Vi blev frygtelig uenige med mennesker, vi ellers delte synspunkter med, og vi blev pludselig enige med andre, hvis anskuelser vi ellers ikke delte. Det gav anledning til splittelse, opbrud og ballade i de små hjem, på arbejdspladserne og i selskabslivet, samt hvor folk nu ellers kommer sammen. Men det gav også anledning til opbygning af en ny fællesskabsfølelse og nye initiativer; folk, som indtil da ikke havde deltaget i den offentlige debat, stod op og tog ordet. Den første landsomfattende græsrodsbevægelse 'Folkebevægelsen mod E.F.' opstod og fik folk på talerstolen for selvbestemmelse og retten til at være herrer i vores eget hus, hvorefter de blev skældt ud af E.F.-tilhængerne for at være romantiske, nostalgiske og sentimentale og det var nogle meget slemme skældsord i 1972 samt det, der var værre.

Poul Janus Ipsens billedet erindrer os om stemningen og modsætningerne, der dengang opstod i Danmark. I de seneste år har vi i Europa været vidne til ganske anderledes alvorlige modsætninger i Østlandene, hvor folk er gået på barrikaderne for selv at fa lov til at bestemme, og det har været med skilte, transparenter og mærkelige tegn og gerner i form af højt hjemmelavede signaler. Men vi har også set hvordan de store

etablerede samfundsmaskiner har presset på med massiv visuel påvirkning, f.eks. i det forhenværende Østtyskland op mod valget. Østtyskerne blev da bombarderet med store massefabrikerede reklamer, sat op langs det forhenværende D.D.R's veje, som skulle samle opmærksomheden og opbakning for Kohl og la Fontaine. Reklamerne for de to partier lignede til forveksling hinanden, selvom partierne vel må formodes at have haft et forskelligt sigte. Afstemningsplakaterne bestod af mandshøje fotos af yderst veltrimmede og veltilpassede mandfolk, og havde man ikke vidst bedre, kunne man have troet at her langs vejene var der opsat reklamer for en særlig effektiv deodorant eller det nyeste whiskymærke.

Poul Janus Ipsens billede er i højdeformat, et passende format til et billede, der handler om en, der stiller sig op for at give sit besyv med, og det gør folketaleren her. Han hæver sig over en anonym menneskemængde, hvis hoveder ses bagfra og i en fælles bevægelse nederst i billedet; hovederne forbindes med bølgestreger, der signalerer det bølgende menneskehav, som vi ser et lille udsnit af. Folketaleren har rejst sig, som en ud af forsamlingen. Han vender front mod beskueren og folkehavet men er ikke isoleret fra de andre.

Altså en folketaler forstået som en talsmand for folket og ikke en professionel folketaler og ledertype. For havde han været det, ville han nok ikke have optradt i undertrøje, som vi ser vores taler her gør det. Det her er ikke en, der har talen som sit levebrød med de færdige floskler parat til i sit charteque medbragt til lejligheden, og som lige kommer fra et vigtigt møde og er på vej til det næste. Folketaleren stikker en barket næve ud foran sig og peger med nogle store klumsede fingre ud mod beskueren og tilhørerne. Måske er han ikke helt afklaret, for denne ene del af kroppen vil til højre og den anden til venstre. En barket og af slid deformeret næve, og så lige ud i hovedet på folk han har vist ikke rigtig lært hvordan man plejer sit kropssprog på et eller andet dyrt lederkursus og den slags kurser var vist heller ikke opfundet i 1972. Til gengæld har han noget andet, som ikke kan købes for penge, og det er uimponerethed og engagement. Kunstneren har skåret motivet til, sådan at folketalerens hoved forsvinder op over billedets øverste kant og ikke er synligt. Det er et træk som impressionisterne brugte for at understrege det øjebliksbetonede. Så vi kan sige det sådan: Lige nu rejser manden her sig op, så hans hoved forsvinder ud af mit synsfelt, og så kan det ikke komme med på billedet.' Og all right! så kan det naturligvis også udlægges som mandens hovedkuls, til det hovedløst grænsende, impulsivitet.

Her drejer det sig ikke om at hyld en bestemt personlighed, som har haft betydning for os gennem sin talevirksomhed, som når vi ser på Willumsens statue af Hørup, eller

Schrøder på Askov Højskoles talerstol malet af Erik Henningsen eller Aksel Larsen på Ejler Kraghs pragtfulde maleri. Ingen af disse kunne undvære hovedet.

Den opgave Paul Janus Ipsen har stillet sig har en anden karakter, ikke at vise en bestemt person men en bestemt situation.

I den bevægede bølgende menneskemængde dukker der skilte op. To af dem er forsynet med saftigt grønt græs og skagensblå himmel og tværs hen over dette motiv et knaldrødt kryds; andre skilte er ikke bemalede endnu. Disse primitive skilte forstår man, har folk selv lavet; de udtrykker en holdning og må opfattes som demonstrationsskilte, og de frembæres af de folk, der har lavet dem. De er fast afgrænsede uden revner og sprækker, flimmer eller slør. De røde kryds er malet med spontan pensel, ligesom alle de andre dele af billedet, som hidtil er omtalt. Folketaleren selv, menneskehavet og skiltene er malet med spontane rytmiske strøg, hvortil kommer nogle forskellige farvede fartstriber.

Men lige bag folketaleren er der en orange plakat, murfast og med velproportionerede bogstaver. Vi ser et M, der symboliserer 'stem' og et F. for E.F. Denne plakat er oprindeligt malet med fordrevne og egale strøg og derved symboliserer kunstneren en modsætning mellem det normfaste og etablerede samfundsmaskineri med forudsigelige desiner og bogstaver over for det uberegnelige og kogende menneskehav, der repræsenterer den folkelige bevægelse, som endnu ikke har fundet sin form, og nogle af skiltene er ikke malede endnu. Kunstneren arbejder med nogle billeder i billedet for at signalisere de to retninger; den ene repræsenteret af de faste og etablerede bogstaver på baggrunden plakat. Men den er nu ved at gå lidt i opløsning, for der optræder slør og flimmer hen over på plakaten. Det etablerede samfunds plakater udkommer i store oplag, men der er ikke rigtig nogen, som har et personligt ansvar for dem og det flimmer, der ses, kan antyde at plakaterne derfor ikke helt kan holde, hvad de lover. De skilte derimod, som dukker op forned er fast omskrevne og fremstår ikke med flossede kanter. Det symboliserer, at de mennesker, der frembærer skiltene, selv står inde for, hvad der står på de skilte.

Billedkunst og billedkultur

Poul Janus Ipsens billede henviser til en bestemt historisk begivenhed, men billedet sætter også form på nogle eviggyldige fænomener i vor kultur og indeholder det udsagn, at hvis det etablerede samfund bliver for etableret og for bekvemt, svares der med oprørsbevægelser og græsrodsaktivitet fra befolkningen. Tryk avler modtryk. Fra bondeopstande og reformationsbevægelser i renaissanceen over den franske revolution og til vor tids mer eller mindre heldigt gennemførte oprør.

På kunstmuseerne kan vi se malerier og kunstværker, der på en farverig og personlig måde fortolker det liv vi lever og de begivenheder, der finder sted, malet med fantasi, indlevelsesevne og med et håndgribeligt eller symbolsk eller abstrakt indhold.

Billedet her kan så desuden minde os om, at vi skal og må ytre os, selvom vi måske ikke lige er klædt på til lejligheden og har fået medbragt de velforbredte formuleringer hjemmefra og ikke bærer nogen særlig formfuldendte sætninger på læben. Kunstnerne kan ved hjælp af deres billeddannende evner og fantasi anskueliggøre noget, antyde mangt og hentyde til meget. At se på billedkunst burde derfor ikke blive anset for en luksus, for billedkunsten har et helt naturligt krav på at være et væsentligt element i vor billedkultur som helhed.

Våraften

Tekst: William Heinesen
Arktiske elegier, 1921
Musik: Kristian la Cour

The image shows a musical score for the song 'Våraften'. It consists of three staves of music in G major, 3/4 time. The first staff contains the first six measures of the melody. The second staff continues the melody and includes a double bar line with a repeat sign. The third staff contains the final two measures of the piece. Chord symbols are written above the notes: F, C/E, Dm7, C, Bb, F/a, Gm, C, Bb, Am7, Gm, Bb/C, F, F/C, C, Bb/F, F.

1. Det dirrer i luften af dråbestøv,
det drypper så lunt i hver pyt,
det dufter af regn og grøde
lilfligt og nærende sødt.
2. Imod mig den ødsle vellyd
af kilder der gurgler sig frem
blandt duggede strå som glinser
blidt i den våde em.
3. Og elleve gulgrønne gæslinger
traver rundt i det regntunge græs
og synger enfoldigt en sang om sig selv:
Vi er gæs, vi er gæs, vi er gæs!
4. Jeg drømmer stiltfærdige drømme
og bilder mig ind at jeg tror
som et glinsende strå uden tanker,
en rod i den lune jord.
5. Jeg drømmer en tidløs verden,
en bævende aftensang
med rymter af dagenes fodtrin,
årenes gåsegang.
6. Den duglyse nat ser jeg smile
til dagen, der kaster sit læs,
det lyder med stjernestemmer:
Vi er gæs, vi er gæs, vi er gæs!

I dag Kroatia i morgen Transilvania?

I Romania vokser arbeidsløsheten fra dag til dag. Befolkningen mangler mat, landets økonomi og eksport er brutt sammen og den nasjonale redningsfronten er på defensiven. Gjentatte ganger har gruvearbeiderne gjort opprør, og i byene og på landsbygda har millioner av rumenere sluttet seg til den reaksjonære og sterkt nasjonalistiske Vatra-bevegelsen. Her får fascisme, rasisme og fremmedhat fritt løp. En annen og like farlig trussel utgjør landets ungarske minoritet i Transilvania som venter på første og beste anledning til å bli gjenforent med moderlandet Ungarn. En tragedie lik den som sønderlemmer Jugoslavia kan derfor ikke utelukkes.

Ungarerne i Transilvania bor ved riksgrensen og i områdene i nord-vest (Satu Mare), mens de ungarsktalende «szekler» holder til i den sør-østlige delen. Det er denne minoriten som gir grunn til bekymring blant eksperter og i storpolitiske kretser. Spørsmålet er: Vil de skarpe motsetningene mellom rumenerne og ungarerne utløse en ny voldelig konflikt?

De gamle maktøverne - Gheorghiu-Dej og Nicolae Ceausescu - satte lokk på alle etniske motsetninger, men brukte dem iherdig i den interne maktkamp. Da så de «nye» maktøverne i Bucuresti - den nasjonale redningsfronten - ble nødt til å praktisere større åpenhet, løftet man samtidig av lokket for et kolossalt trykk.

Den jugoslaviske opposisjonelle historikeren- Ljubisa Rajic - hevder at det som idag skjer i de øst-europeiske land og i Sovjet får nøyaktig samme effekt som ved dykkersyke: «Alt det ideologiske og menneskelige grumset som hadde samlet seg under lokket gjennom mange år, kom opp til overflaten for raskt til at de nye demokratiske forholdene klarte å holde styr på det».

Straks etter Ceausescus fall i 1989 trodde de fleste at Romania - i likhet med de øvrige øst-europeiske land - skulle få en ny start. Men de som hadde makt og innflytelse i Vesten var ikke villig til å iverksette viktige økonomiske tiltak som f.eks. en Marshallplan. Heiler ikke tok man hensyn til dypereliggende kulturelle, politiske, sosiale og etnologiske forhold. Vestens resept for Øst-Europa var således enkel og grei. Den gikk ut på «straks å innføre markedsøkonomi og rasere alle ulønnsomme industriarbeidsplasser». Men det skulle imidlertid snart vise seg at hverken diagnosen eller medisinen var god nok. De land som skulle bli «sunde samfunn», ble bare enda sykere.

Alvorlig advarsel

Reportasjene fra de voldsomme sammenstøtene mellom ungarere og rumenere i Tirgu Mures, og andre steder i Transilvania i 1990, var den første advarsel. Etter oppdaget man i Vest-Europa at mange av de opprør og voldsomme demonstrasjoner som fulgte i Sovjet, i det forhenværende DDR og i de andre østeuropeiske stater, var mer betinget av nasjonalisme og sjåvinisme enn av glasnost og perestroika.

Enda mer ubehagelig skulle det bli da man gjenkjente spøkelsene fra 30-årene: I Øst-Berlin og andre østtyske byer marsjerte igjen nazistene, i Polen fikk antisemittismen nye krefter og terrororganisasjonene Ustasja og Cetnik fikk utfolde seg i Jugoslavia.

Men det som kanskje sjokkerte Vesten allermost var at demokratisk og humanistisk tankegang hadde lite å stille opp over for all demagogien i øst som lovet folk den mest eksklusive nasjonalstat.

Transilvania kan bli neste borgerkrigslandskap. Her bor det i dag 2,3 millioner ungarere og minst dobbelt så mange rumenere. Å ta parti for rumenerne eller ungarerne basert på følelsesladede «meninger» - eller vulgære presseoppslag er meningsløst. Ønsker man derimot å forstå viktige sider ved denne dype konflikten, kreves det et visst innblikk i Transilvanias historie og flerkulturelle bakgrunn. Det sier seg selv at det ikke lar seg gjøre innenfor rammene for denne artikkel å komme med en fyldestgjørende framstilling av Transilvanias innviklede og begivenhetsrike historie. Man får derfor nøye seg med noen få viktige fakta og historiske hendelser.

Ardeal - Erdely - Siebenbürgen

Transilvania - som ligger mellom Karpatene i øst og Bikorfjellene i vest - omfatter hele 43 prosent av Romanias totale areal. Rumenerne kaller området for Ardeal. Den tysktalende minoriteten - «sachserne» - som etter Ceausescus fall i 1989 er blitt redusert fra 270.000 til snau 70.000 - benytter betegnelsen Siebenbürgen. «Erdely» er den ungarske versjonen. Navnet er utledet fra ordet «erdő» som betyr skog.

I førromersk tid bodde det hovedsaklig dakere i dette området. Omkring år 100 e.Kr. ble landet besatt av romerne. Nye folkegrupper trengte seg inn i Transilvania mellom det 3. og 9. århundre. Her kan bl.a. nevnes goterne, gepiderne, kumanerne og urbulgarene. På 800-tallet ble det rumenske språket dannet, og snart ble rumenerne den største etniske gruppen.

Omkring år 1000 gjorde ungarsk innflytelse seg gjeldende. Det skulle imidlertid gå 200 år før ungarernes erobring av området kunne avsluttes. I 1224 - kort tid før tatarerne invaderte Transilvania - tillot den ungarske kong Andreas II at de tysktalende sachserne fikk slå seg ned i landet.

I 1394 ble Transilvania utsatt for den første tyrkiske angrepsbølge. Kort tid etter gjorde rumenske og ungarske bønder opprør mot føydalherrene, og i 1437 ble den ungarske adel, de frie szekler og de frie sachserne tvunget til å søke sammen i en union. Unionen ga dem beskyttelse mot de opprørske bøndene og tyrkerne. Men enigheten skulle ikke vare lenge. For allerede i 1466 gjorde sachserne opprør mot ungarerne, og året etter ble hæren til den ungarske kong Matthias Corvinus jaget på flukt av rumenske styrker, anført av Stefan cel Mare. Den rumenske kongen slo også tyrkerne ved flere anledninger, men noen særlig forandring skapte disse krigene likevel ikke.

Tyrkeråk - dobbeltmonarki

Nye kriger og ulykker hjemsoekte Transilvania i årene som fulgte. For alltid var det en eller annen polsk konge eller europeisk fyrste som hadde en krig på gang i området. Men verst av dem alle var likevel tyrkerne. Og for å gjøre det enda mer komplisert var ungarene delt i to leirer. Den ene Ferdinand av Habsburg - støttet østerrikerne, mens den andre - Ioan Zapolya - støttet tyrkerne. Det måtte ende galt, og det endelige nederlag fikk ungarene i slaget ved Mohacs i 1526. Dermed fikk det Osmanske rike hand og halsrett over Transilvania og andre store områder i Europa.

Den tyrkiske okkupsasjonen førte til mye nød, og sachserne og ungarene måtte klare seg som best de kunne. Også rumenere forsøkte seg igjen. Anført av Mihai Viteazul - og med støtte fra de transilvanske troppene til Sigismund Bathory slo rumenske hæravdelinger tyrkerne i 1595. Men okkupantene lot seg ikke stanse av den grunn.

Først i 1683 - da østerrikerne marsjerte inn i ungarnernes viktigste by i Transilvania - Kolozsvár (rum: Cluj) - ble det satt endelig punktum for tyrkeråket. En ny periode kunne begynne for ungarene og sachserne. I de neste 200 år vokste deres kulturelle og økonomiske innflytelse mens de tallmessig overlegne rumenere fortsatt måtte avfinne seg med å spille en underordnet rolle. En folketelling som ble foretatt i tidsrommet 1771-84 viser at det bodde omlag 680.000 rumenere, 260.000 ungarene og 130.000 tyskere i Transilvania.

Først da de nasjonalrevolusjonære dukket opp i 1848 skulle rumenere våkne til nytt liv. Rumenske skoler ble grunnlagt, og man satte igang en storstilet folkeopplysningsvirksomhet rundt omkring i Transilvania. Det rumenske skriftspråk vant fram, rumenernes kulturelle selvbevissthet vokste og humanistiske ideer fikk større gjennomslagskraft.

Den russisk-tyrkiske krig brøt ut i 1877. Samme år ble fyrstedømmene Valakia og Moldova slått sammen, og kongeriket Romania - med kong Carol I på tronen - så dagens lys. Denne begivenheten ga rumenere i Transilvania enda større inspirasjon, og kulturkampen hardnet til.

Men den ungarske dominansen var det ikke mulig å rokke ved. Så lenge dobbeltmonarkiet Østerrike-Ungarn eksisterte (fra 1867 til 1918), hadde sachserne og ungarene den økonomiske, politiske og kulturelle makten. Husk, formelt var Transilvania nå «forent med Ungarn», og sett fra Budapest og Wien ble rumenere betraktet som en brysom minoritet blant mange andre. Derimot fikk drømmen om et Stor-Ungarn som skulle strekke seg til Svartehavet, vind i seilene. På det tidspunkt bodde det omlag 2,5 millioner rumenere i Transilvania, og de ville avgjort ikke la seg overkjøre. De ønsket derfor et definitivt oppgjør med de sachsiske og ungarske undertrykkere, men etter en rekke mislykkede opprørsforsøk, måtte rumenere melde pass. Rumenske foreninger og politisk aktivitet ble forbudt, rumenske skoler, aviser og teatre ble stengt og ungarsk språk ble obligatorisk innen all undervisning og administrasjon i de rumensk bebodde områdene.

Transilvania innlemmes i Romania

Først etter den første verdenskrig fikk rumenerne sin store drøm oppfylt: Sammen med Bessarabia, Bukovina og andre områder ble Transilvania innlemmet i kongeriket Romania. Minoritetene ble straks garantert fulle rettigheter, og flere viktige lover ble vedtatt. Men dessverre - det hele var papirbestemmelser, og snart skulle pipen få en annen lyd.

1920-årene ble ingen lykkelig tid for Romania. Landet opplevde en dyp åndelig, økonomisk og politisk krise, og korrupsjon og annen lovløshet fikk utfolde seg uhemmet innen politikk og statsadministrasjon. Og i 30-årene var det Jerngarden og andre nasjonalistiske terroristorganisasjoner sin tur til å beherske den politiske arena.

Alt gikk galt under kong Carol II's diktatur, og maktthaverne trengte sydebukker. Landets 15 minoriteter fikk unngjelde. Hårdest rammet av dem alle ble jødene og sigøynerne, men også den ungarske minoriteten fikk merke den rumenske sjåvinismen.

Enda verre ble det da fascistiske og høyreorienterte grupper - anført av general Ion Antonescu - gjorde militærkupp i 1940. Året etter - i juni, gikk Romania inn i den andre verdenskrig på Hitler-Tysklands side. Kostnadene skulle bli enorme. Flere hundretusen soldater falt i Sovjet, landet ble enda mer utarmet og ca. to tredjedeler av den 800.000 store jødiske minoriteten ble utryddet i rumenske og tyske KZleirer. Videre regner man med at minst 400.000 rumenske sigøynere forsvant i krematorievovnene.

Humanisten Nicolae Iorga

Det hører også med til historien at det i mellomkrigstiden fantes en rekke demokratisk orienterte rumenske intellektuelle, og enkelte hederlige politikere, som prøvde å vende utviklingen. En av dem var folkehøyskolemannen, polyhistoren og statsmannen Nicolae Iorga (f. 1871) som i skrift og tale kjempet innbitt mot barbariet. Blant annet rettet han en advarende pekefinger mot folkehatet mellom ungarene og rumenerne i Transilvania:

"Det at det oppstår hat mellom to folk, bare på grunnlag av blodsband, er det mest grunnløse og utillatelige man kan tenke seg. Jeg tror derfor at jeg gjør en nyttig innsats for menneskeheten i alminnelighet og disse begge folkene i særdeleshet når jeg viser hvor ubetydelige de historiske motivene for dette hatet er", skrev Iorga i 1932.

Nicolae Iorga var på en gang europeer og rumener. Han var frisinnert og humanist. Tydeligvis har han hatt et visst kjennskap til N.F.S. Grundtvigs folkelige syn og til nordisk demokrati. I 1906 grunnla han Romanias første folkehøyskole i landsbyen Valenii de Munte, og han skrev en mengde lærde verker om Romanias og Transilvanias historie, arkitektur, litteratur og kunst.

Alltid var han på farten og kjempet ivrig for folkestyret og for minoritetenes rettigheter. En tid (1931-32) var han til og med landets ministerpresident. Han fikk da også betale dyrt for sitt engasjement. Den 28. november 1940 ble han myrdet av fascistene.

Ungarn okkuperer Nord-Transilvania

I mellomkrigstidens Ungarn var det ikke stort bedre. Også her rådde fascismen grunnen. Ungarns diktator - admiral Miklos Horthy - var patriot på sin hals, og støttet av overtog middelklassen - samt Pilkorsbevegelsen - vekket han til live igjen den gamle drøm om at Transilvania skulle utgjøre en del av Stor-Ungarn.

Høsten 1940 forlangte Hitler at rumenerne skulle gi fra seg Nord-Transilvania til deres felles allierte Horthy-Ungarn. Ungarske militæravdelinger og fascistforband rykket straks inn i landet, og voldtok, drepte, svidde av rumenske landsbyer og utøvet andre grusomheter.

Til tider utartet den ungarske okkupasjonen seg til en regulær religionskrig. Gresk ortodokse prester ble fanget inn av ungarske fascister og henrettet, og på den andre siden av den «nye grensen», svarte rumenerne med liknende represalier overfor de gjenværende ungarske katolikker og reformerte.

Rumensk sjåvinisme

Den 23. august 1944 skiftet Romania side, og gikk sammen med de allierte. Transilvania ble igjen rumensk område. Bessarabia - som Sovjet la beslag på i 1940 - fikk rumenerne ikke tilbake. Landets fascistiske makthavere ble likvidert, kommunistene overtok makten og den unge kong Mihai abdiserte den 30. desember 1947, og forlot deretter landet. I løpet av få år ble Romania «omskapt» til en stalinistisk mønsterstat hvor vold og terror hørte til dagens orden.

Utrolig nok fikk ungarerne en kort periode - 1948-54 - innvilget såkalte «autonome rettigheter», som bl.a. førte til at ungarerne kunne gjenetablere sitt eget lærdomssenter - Babes-Bolyai-universitet - i Kolozsvár. Opprinnelig ble det grunnlagt i 1872. Men etter at Nicolae Ceausescu hadde overtatt makten etter Gheorghiu-Dej i 1965, ble såvel det ungarske universitetet som all annen ungarsk kulturaktivitet møtt med den kolde skulder. Resultatet ble at Babes-Bolyaiuniversitetet ble «slått sammen» med det rumenske universitetet i byen. (I realiteten ble det ungarske universitetet nedlagt.)

Dermed håpet Ceausescu på å få satt en effektiv stopper for videre utvikling av ungarsk kultur i Romania. I 1980-årene ble det enda verre. Ungarske intellektuelle ble fengslet, katolske, calvinske og reformerte troende ble forfulgt på det groveste, og i de ungarskspråkede byene og landsbyene holdt Securitate et vaksomt øye med alt som skjedde.

Ingen enkle løsninger

En sak burde være innlysende: Transilvanias brokede historie viser tydelig at det ikke finnes noen enkle løsninger. Transilvania har vært, er og vil sannsynligvis forbli et flerkulturelt landskap. Det lar seg ikke gjøre å trekke faste grenser eller å gi den ene av de

to store folkegruppene noen særrett til landområdet.

Man skal heller ikke glemme at det bor flere andre minoriteter i dette området. Ikke minst har den 2,5 millioner store sigøynerbefolkningen i Romania krav på verdens oppmerksomhet. Etter at 200.000 sachsere i den siste tiden har forlatt sine hjem og dratt til Tyskland, har rumenske sigøynerne i hundretusenvis slått seg ned i sachsereenes landsbyer. Og flere vil følge etter.

En annen minoritet kan også bli besværlig. Det er ukrainerne som bor lengst i nord ved grensen til Ukraina. All den stund Ukraina igjen er en fri og uavhengig stat, kan det vel tenkes at regjeringen i Kiev vil kreve at rumenerne går med på en grenserevisjon.

Ett er sikkert: Minoritetsproblematikken i Transilvania har ikke blitt mindre etter Ceausescus fall, og det haster med å finne en vei ut av elendigheten. Det blir ikke lett, særlig når man vet at den rumenske undertrykkelsen som har funnet sted helt siden 1920-årene, har ført til en uforsonlig holdning hos ungarerne. Deres uforsonlighet er forstaelig, men ungarerne må likevel bringes til forståelse av at væpnet oppør ikke vil løse deres problemer.

Samtidig må man være klar over at rumenerne gjennom historien har fått betale dyrt for ungarernes nasjonalisme, og at rumenerne i allerhøyeste grad har like stor historisk rett til Transilvania som ungarerne. Likevel blir regjeringen i Bucuresti nødt å gå inn i en åpen dialog med ungarerne.

Heldigvis har ennå intet parti og ingen framtrepende politikere i dagens Ungarn gått i bresjen for «å føre Transilvania hjem til moderlandet».

Derimot kan man hos menigmann i Budapests gater og i landsbyene ofte høre slike krav. Også i akademiske kretser høres fra tid til annen lignende ytringer, og i bokhandlene flommer det over med sjåvinistisk litteratur. Selv i det omfangsrige verk «Kurze Geschichte Siebenbürgens» (utgitt av Akademiai Kiado i Budapest i 1990), går man ikke fri for tendensiøs historiefremstilling.

Status a la Sveits?

Faktisk finnes en mulig løsning som har vært trukket fram mange ganger i de siste 150 årene. Den går ut på at Transilvania deles inn i kantoner, kort sagt at området får status å la Sveits. Men en slik løsning vil aldri Romania kunne akseptere. Her vil landet spille samme rolle som Serbia vis a vis Kroatia.

Hverken redningsfronten eller andre mer demokratisk sinnede politiske partier tør innlate seg på en mer åpen og tolerant politikk overfor ungarerne. Dette henger først og fremst sammen med at den ytterliggående nasjonalistiske Vatra-bevegelsen og den fascistiske organisasjonen «Romania Mare» har en enorm innflytelse i befolkningen. Å rekke en hånd fram mot ungarerne vil øyeblikkelig kunne utnyttes av høyreekstremistiske krefter til å skape voldsom uro blant millioner av rumenere.

Klarer ikke demokratiet å slå rot i Romania og Ungarn relativt raskt, vil det kunne slutte riktige galt. Vi vet at økonomisk kaos og stor arbeidsløshet gir grobunn for fascisme og førerkultus. Dagens Ungarn og Romania er midt oppe i disse problemene, og framtiden er langt fra oppløftende. Derfor er mulighetene i høy grad tilstede for at høyreorienterte regimer kan gjenoppstå i disse land.

Størst utsikt til å få et autoritært regime har man i Romania. Den nasjonale redningsfronten i Bucuresti er svært forhatt i store deler av befolkningen, og den minste lille tabbe fra regjeringens side kan lett utløse en eksplosjon.

Det kan derfor vel tenkes at ungarerne i Transilvania vil utnytte en slik situasjon og rive seg løs. Og så er borgerkrigen et faktum. Noen løsrivelse vil rumenerne aldri gå med på. Dermed har generalene eller folk fra Vatrabevegelsen sjansen til å kunne gjøre statskupp. Deretter vil de straks prøve på å slå ned det ungarske opprøret. Spørsmålet er så: Vil Ungarn gripe inn?

En blodig konflikt i Transilvania kan åpne for mange andre. F.eks. har den 1,5 millioner store tyrkiske minoriteten i Bulgaria blitt undertrykt på det groveste i en årrekke. Et nytt spørsmål melder seg: Hva gjør Tyrkia dersom det blir oppstand i Bulgaria? Videre er flere millioner russere blitt fratatt sine borgerlige rettigheter i de baltiske statene. Polakker og ukrainere har mye uoppgjort. Og ytterliggående nasjonalister i Slovakia ønsker et brudd med Praha.

Frihetens bakrus

«Det er frihetens bakrus og fellesskapets bakside som nå gjør seg gjeldende i store deler av Europa», konstaterer den unge tyske historikeren Gregor Gumpert.

EF-kommisjonen er tydeligvis klar over dette, og her arbeides det under høytrykk for å sikre de etniske minoriteter og innvandreres rettigheter i selve Roma-traktaten. Videre har man fremmet forslag om å harmonisere reglene for arbeidstillatelse, innvandringsrett, asylrett og statsborgerskap innenfor EF.

Ironisk nok er det samme EF dødsens redd for at østeuropeere og folk fra Sovjet skal strømme inn over grensene i milliontall. Italias uanstendige og groteske behandling av de albanske flyktingene fornylig levner ingen i tvil om hva som vil skje neste gang forvilede menneskemasser fra øst trygler om å få slippe inn i EF.

Den gruoppvekkende sannhet om demokratiets og humanismens egen verdensdel er ved å gå opp for oss alle: Under overflaten finnes det dødsens farlige kulturkonflikter og hat. Det som skjer i Transilvania og mange andre steder i Europa, viser tydelig at barbariet vokser fram igjen. Dessverre applauderer mange. For de har intet lært av historien!

Jan Andrew Nilsen, Batevika 46, 6900 Florø, Norge

Vanvid eller idealisme?

en bogomtale af Knud Peder Jensen's bog VILDMANDEN

"Kunne sandheden ikke sejre
så var livet ikke værd at leve"

KNUD PEDER JENSEN har skrevet en bog om folkemindesamleren Søren Knudsen fra den lille by Glud. "Vildmanden" hedder bogen. Og en vildmand var denne Søren i landsbybeboernes øjne og i langt de fleste andres. Han var ubøjelig idealist. Han ville noget stort, som kæmperne i Ingemanns noveller, han læste som ung. Allerhelst ville han dø på korslet for verdens frelse. For det var hans lod at kæmpe for retfærdigheden og en bedre verden. Det havde folk svært ved at forstå. "De hyttede deres egen skind", sagde Søren Knudsen "og ville ikke blandes ind i noget. Men sådan kunne han ikke leve. Det stred imod alt i hans natur".

ALLEREDE som barn gik vildmanden ofte alene. Han følte et had til sine forældre og en begyndende mistillid til de fleste mennesker. De var pjattede og ville bare materiel fremgang for enhver pris. Søren ville være foregangsmand. Han interesserede sig for kunst og oplysning. Og på rejser rundt i Europa, først i havnebyerne som sømand og senere som håndværker, maler og gartner fanger han mange indtryk og tegner flittigt. Han studerer de europæiske stilarter og lærer af europæisk kultur. Alt sammen er grundpiller i hans livsprojekt: danmarks første landbymuseum, som det lykkes ham at oprette og i det meste af tiden bestyre.

SOM HANS FØRSTE reaktion mod de voksnes letfædighed bliver han afholdsmand. Det giver nogle problemer under sømandstiden, hvor han må melde sig ud, men han kæmper hele livet for sundhed og renhed. En af hans kæpheste er eksempelvis mælk. Det er ikke godt at drikke mælk, da det er beregnet til dyrene efter vor herres lov. "Ned med mejerierne" lyder det i hans sundhedsparoler: Frisk luft til alle og nøgenkultur. Barbere sig skulle man kun, når skægget generede arbejdet. Den slags ideer var ikke populære. Alligevel udgav Søren Knudsen skrifter med sine meninger i bl.a. "Stridsskrift mod unatur", og han var også den, der satte portrætter i avisen af sig selv, når han søgte en kvinde. Ofte tænkte han: "Når folk alligevel gjorde nar, kunne de lige så godt få noget at snakke om". Det fik de også. Og den mærkelige mand fra Glud fik hurtigt alle imod sig og derfor store vanskeligheder med at gennemføre sine ideer. Hans kamp blev langsomt vendt fra en kamp FOR til en kamp IMOD øvrigheden. Han kom i håndgemæng med mange og gav myndighederne farlige trusler som at brænde byen af eller slå nogen ihjel.

Men alltsammen fremprovokeret af en uheldig skæbne og ikke mindst det lille samfunds nyfigenhed. Sluttelig kunne man ikke have en sådan mand gående frit og indespærring blev nødvendig. Her fortsatte retsmøderne så. Og hver gang blev patienten tigget om at love, han ville være god, når han kom ud, men han ville intet garantere. Han krævede sin ret, retfærdigheden. Han forbandede lægerne og fastholdt, at øvrigheden nok skulle høre fra ham, ingen kunne lukke munden på ham, end ikke denne "mordhule for idealister", anstalten var for ham. Søren Knudsen kom dog ud til sidst og blev genansat på sit museum. Bitter, men med en enkelt sejr: friheden.

VILDMANDENS KAMP gik ikke alene på oplysningen og museet, som vandt stor anerkendelse mange steder. Det var også en kamp om det rigtige samliv. Han kommer for sent til sit udkårne, hans kusine, og det plager ham hele livet. Det værste er, da han som gammel ser tilbage på nederlagene og tænker, at nu fik han aldrig at vide, hvordan det kunne have været. I mellemtiden har han haft skiftende kvinder. Den første afskyede lidenskaben, "det var djævelens værk", sagde hun og lod sig ikke nærme i sengen udover de for slægtens videreførelse nødvendige gange. Børn der ved skilsmissen blev frataget Søren Knudsen. Ham der måtte sove på det kolde gulv, eller hente en stok, når hans lyster brusede frem. På et kritisk tidspunkt indrømmer han, at han har en svaghed med sig fra sin ungdom. Det at tilfredsstille sig selv. Ak, ak.. som han sagde: "Hvad var han for et menneske, når han ikke kunne styre sit begær?" "Det kommer nok" mente konen, fortrøstningsfuldt!

DEN NÆSTE KONE var ligeså kysk og forstod mindre end den første hans idealer. Det endte med et mindre slagsmål, som vildmanden ofte fik refereret hos myndighederne. Den sidste gik med i kampene og var stærkere end de andre, men lige dårligt gik det med vigtige dele af samlivet. "Hans drøm var en stærk kvinde, der ligesom han selv ville ofre sig, og som ikke klynkede over modgang. Hun skulle GØRE SINE PLIGTER SOM HUSTRU, og til gengæld ville hun få en mand, der ville gøre alt for at give hende et rigt og godt liv. Han ville fortælle hende, hvad han vidste om livet, og deres hjem skulle fyldes af poesi." En sådan kvinde ville hans kusine måske have været. Hun giftede sig med en drukkenbolt og afviste hans tilnærmelser, da hun blev skilt. Hun forstod ikke, hvad der var så særligt hos hende: "Jeg er kun en almindelig kvinde, der gerne vil have en tår kaffe og et glas godt øl, når jeg kan få det" svarer hun i et uforsonligt brev på Søren's sidste tilbødelser, 1916, hvor Søren er 38 år og skilt fra sin anden kone.

VAR SØREN KNUDSEN SYG eller ej? Det spørgsmål er naturligvis vanskeligt. Jeg tvivler ikke på, han var underlig, ja vanvittig, men også en stor personlighed med et varmt hjerte og de bedste idealer. Uden at sammenligne talentet, kan jeg ikke lade være med

at tænke på Van Gogh, der havde noget af det samme temperament. En ubøjelig tro på, at vi med alt, hvad vi kan, skal udrette vores bedste, og ikke er her for sjov, samtidig med en grænseløs viljestyrke og en fornemmelse af at være en prøvekuld for Gud, bærer af et særligt lod. Sådant lyder det hos Søren Knudsen, hvis enerådighed til tider er fanatisk og på mange måder hensynsløs, men er det ikke også følgerne af den virkelige lidenskab?

Sådan bliver han i hvert fald OGSÅ skildret i bogen. Men de få forsvar der er for ham kommer som lettelser ovenpå de mange anklager. En professor ved Nationalmuseet var tæt knyttet til vildmanden og siger i forbindelse med en debat i avisen om, hvorvidt det var rimeligt at holde Søren Knudsen interneret: "Jeg har altid og vil blivende have den største respekt for det arbejde, Søren Knudsen har udrettet med de kundskaber, som drev ham til arbejdet: nøjsomhed, udholdenhed, oplysningstrang, kærlighed til godt arbejde, tro på sandhedens og rettens endelige sejr. En smule medgang ville have holdt ham rolig som en nyttig samfundsborger, og med hans vaner havde det næppe kostet samfundet mere end at internere ham. Han er foreløbig slået ned som en martyr for sine bedste egenskaber, fordi de var drevet op over det gennemsnits-menneskeligt mulige."

BOGEN ER SKREVET på baggrund af breve og dagbogsoptegnelser og kan ses som Søren Knudsens egen biografi, et arbejde, han aldrig fik færdig. På den måde er det en hyldest til særlingen fra Glud. Og det er en bog, der ved hjælp af et fint stykke arbejde, giver et rigt indblik i den tids moral og måder at klare tingene på, samtidig med et levende portræt af en eners lidenskabelige kamp for det gode.

Projekt - BEDRE SAMMEN

Med støtte fra Folkeskolens Udviklingsråd har lærer Kirsten Bomholt gennem to år kørt et integrationsprojekt for danske og tyrkiske familier i Horsens. Kirsten har tidligere været elev på Askov Højskole, og er idag medlem af AL's bestyrelse. Vi har talt med hende om projektet og hendes interesse for integrationsproblematikken.

Integration er en gensidig proces

- Den egentlige interesse for andre kulturer fik jeg faktisk gennem mit ophold på Askov Højskole i 1983-84. Det var her, jeg blev bevidst om det særegne ved dansk kultur, - og her jeg første gang virkelig stiftede bekendtskab med mennesker med en anden kulturel baggrund. Det var også her, jeg blev opmærksom på, at integration er en gensidig proces, som berører os såvel som flygtninge og indvandrere, der kommer til landet. En anden vigtig faktor har været mit liniefag på seminariet - Kristendomskundskab/-Religion - samt nogle studierejser til Tyrkiet. Her mødte jeg tyrkerne som et usædvanligt gæstfrit, åbent og hjælpsomt folkefærd - hvilket stod i slående kontrast til den lavstatus, de har i det danske samfund.

- I min specialopgave på seminariet lavede jeg dels en sammenligning af integrationsforløbet hos tyrkerne i Fredericia og Horsens, dels en sammenligning af deres kulturelle baggrund med vores. I forbindelse med dette arbejde blev jeg bl.a. opmærksom på vigtigheden i tyrkernes sociale netværk, og at familien har en meget større betydning i tyrkernes sociale liv end i danskernes.

- I august 1989 blev jeg ansat på Langmarkskolen i Horsens, som har en større gruppe tyrkiske elever (ca. 10%). Vi søgte Folkeskolens Udviklingsråd om økonomisk støtte til igangsættelse af integrationsprojektet: BEDRE SAMMEN. Projektet bygger på de oplysninger og erfaringer, jeg fik i forbindelse med specialearbejdet.

- BEDRE SAMMEN henvender sig primært til de tyrkiske familier, som har børn på Langmarkskolen. Formålet er at fremme integrationsprocessen hos den tyrkiske familie som gruppe. Ideen går ud på, at jeg skal fungere som en slags kulturformidler mellem de tyrkiske familier, de øvrige beboere og det offentlige system. Projektet fik tildelt 6 ugentlige timer i støtte i skoleåret 1990-91 og i 1991-92 er der bevilliget penge til 7 ugentlige timer. Timerne er ikke skemalagte, derfor er der gode muligheder for fleksibilitet i arbejdet.

Lektiehjælp og fællesaktiviteter

- Jeg tager udgangspunkt i hverdagen. Hvor det er muligt, søger jeg at finde fælles berøringsflader for danske og tyrkiske børn.

Projektets arbejdsfelter kan illustreres med 4 overskrifter:

Skole - hjem - fritid - fremtid

og arbejdet består eksempelvis i:

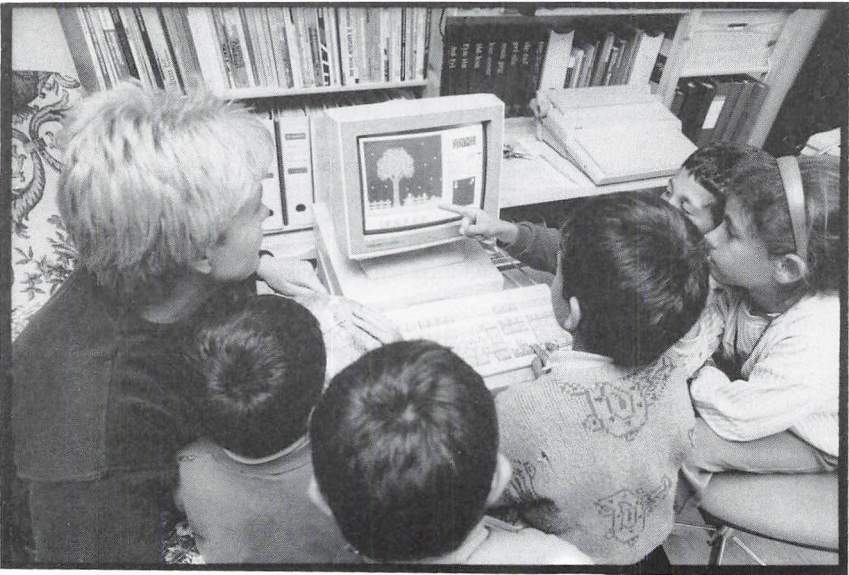
- lektiehjælp i kvarteret beboerhus for danske og tyrkiske børn;
- særligt tilrettelagte forældremøder for tyrkiske forældre;
- madlavning sammen med tyrkiske og danske børn;
- hjemmebesøg hos tyrkiske familier;
- besøg af tyrkiske familier i mit hjem;
- deltagelse i familiefester (forlovelse, bryllup og omskærelsesfest);
- besøg på bibliotek, museer, og kontakt med den ældre generation af danskere for at øge kendskabet til danskernes kulturhistorie;
- at få danske og tyrkiske børn til i fællesskab at deltage i de kulturelle tilbud, der er gratis;
- en tur i svømmehallen med danske og tyrkiske børn;
- institutions- og virksomhedsbesøg samt arbejdspraktik for at udbygge de unge tyrkeres kendskab til arbejdsmarkedsforholdene;
- hjælp i forbindelse med ansøgningsarbejde;
- forsøg på mægling i forbindelse med forskellige konflikter;

Familien som udgangspunkt

- Som lærer tager man oftest udgangspunkt i børnene, men i dette projekt har det for mig været indlysende at starte med familien. Familien som institution spiller en helt central rolle i den tyrkiske kultur, og derfor er det vigtigt at inddrage den i integrationsarbejdet. Børnene føler sig ofte splittede mellem deres tyrkiske forældre og den danske folkeskole. De fleste forældre er aldrig blevet ordentligt integreret og føler sig isolerede fra det danske samfund. Dette skyldes ikke mindst, at de får de ringeagtede job, hvis de overhovedet kan få noget. Da de ikke oplever at slå til blandt danskerne, søger de deres identitet og selvværd ved at efterleve de tyrkiske traditioner og de muslimske leveregler. Det resulterer i, at børnene kommer til at stå over for en kulturkløft, hvor forældrene og skolen formidler hvert deres budskab. I denne konflikt er forældrene bange for at "miste" deres børn. Derfor er hjemmebesøgene særdeles betydningsfulde, fordi de

er med til at fjerne de tyrkiske forældres mistro til skolen og danskerne; - og vænne dem til tillid og samarbejde.

- Derfor har jeg og min mand også under hele projektperioden valgt at have bopæl i det boligkompleks, hvor de tyrkiske familier bor. Det giver gode muligheder for at opbygge en uformel, naturlig kontakt, styrke den gensidige tillid og lære deres sociale netværk at kende. Altsammen vigtigt, hvis man vil have status - dvs. blive taget alvorligt og blive brugt. Ligeledes er det lettere at få et mere præcist og differentieret billede af tyrkernes livsvilkår, når jeg til daglig bevæger mig i miljøet; og det er lettere at have en fleksibel arbejdstid, når jeg bor, hvor jeg arbejder. Endelig skal jeg gerne indrømme, at jeg er kraftigt inspireret af højskolemiljøet, hvor lærere og elever jo netop bor i nærheden af hinanden og til dels har fælles fritid. Jeg betragter det som meget vigtigt, at tyrkere og danskere mødes i mange forskelligeartede situationer. Den personlige kontakt er utrolig vigtig.

Kirsten med sine tyrkiske elever

FOTO: TES. MADSEN 91. ©

Hvordan reagerer f.eks. dine lærerkolleger på den måde du forholder dig til lærerrollen på? Det må jo kræve meget af dig personligt at engagere sig så dybt.

- Nogle vil nok mene, at jeg påtager mig mere, end man kan forlange af mig som lærer; men mange viser også interesse for projektet. Det er helt OK. Det skal være lysten, der driver værket! Der skal være plads til forskellige former for interesse og engagement.

- At arbejde og fritid kommer til at hænge sammen er for mig ikke noget problem - tvært imod! Jeg holder meget af mit arbejde og kan sagtens skille tingene ad; - dvs. holde fri, lave noget helt andet, når jeg har lyst til det. I et sådant projekt må man involvere hele sin person, og som projektet er udformet, er det vigtigt, at jeg selv kan disponere over arbejdstiden, og at den ikke er fastlagt til bestemte tidspunkter. Problemer kan jo også forekomme efter kl.16.

Mangler penge

- I øjeblikket er vi ved at søge den kommunale udviklingspulje om timer til fortsættelse af projektet næste skoleår, for vi kan ikke få flere midler fra Folkeskolens Udviklingsråd. Med udgangspunkt i en 3-personers lærergruppe vil vi forsøge at skabe et bredere netværk til de øvrige lærere, til eleverne på skolen, til de tyrkiske familier og til de sociale myndigheder. Vi vil gerne videreføre nogle af de mest resultatgivende aktiviteter (f.eks. lektielæsning, svømning, hjemmebesøg) - og så har vi tænkt os at lave en håndbog/et idékatalog, som kan bruges som inspiration af skolens lærere. Endelig ønsker vi et tværfagligt samarbejde med de sociale myndigheder til løsning af de arbejdsopgaver, som egentlig ikke hører under skolens område (forklaring af vejledningstekst om indtagelse af medicin, forklaring af breve fra arbejdsformidlingen, socialforvaltningen, hjælp med forståelse af selvangivelsen m.m.)

- Jeg tror, det på længere sigt er vigtigt, at projektet ikke hele tiden skal søge penge fra fonde, men at det bliver overtaget af Horsens som en integreret del af kommunens forpligtelser. Faktisk er det et meget billigt projekt med en stor effekt. Af nye planer er jeg i øjeblikket ved at søge et 4 måneders stipendiat ved ét af de tyrkiske universiteter. Formålet er dels at udvide mit tyrkiske ordforråd; dels at undersøge tyrkiske landsbybørns primær- og sekundærsocialisering. Denne ansøgning skal selvfølgelig ses i sammenhæng med projektet i Horsens og de erfaringer, vi her har høstet, således at vi hele tiden kan videreudvikle integrationsbestrebelseerne på en hensigtsmæssig måde.

Det vigtigste er god tid

Efter at have boet i kvarteret i 2 1/2 år kan jeg konstatere følgende:

- jeg får mange telefoniske og personlige henvendelser fra såvel de tyrkiske børn som deres forældre;
- når der er lektiehjælp i beboerhuset, møder der ofte 15-20 børn op. Det kniber med at nå rundt til alle; derfor er det glædeligt, at nogle større børn (en tyrkisk dreng, en tyrkisk pige og hendes danske veninde) har tilbudt deres assistance, når der skal læses med de mindre elever;
- de tyrkiske børn er blevet mere selvstændige. De benytter nu bibliotekets tilbud i deres fritid; ligeledes finder de selv vej til byens museer;
- de tyrkiske forældre var i begyndelsen meget skeptiske med hensyn til brug af svømmehallen. Det billede har nu vendt sig; idag har de fleste børn fået badetøj, og jeg bliver ofte kontaktet om en tur i svømmehallen;
- indenfor andre idrætsgrene viser der sig også større interesse. Et par tyrkiske drenge er således startet med fodbold i en af Horsens fodboldklubber.

- De største resultater i forbindelse med projekt BEDRE SAMMEN er opnået gennem hjemmebesøg, hvor der har været tid til at snakke med forældrene. Først når der er gået 1-1 1/2 time kommer de uforståelige breve frem, derfor er det vigtigt med god tid. Til gengæld oplever jeg en større positiv indstilling til skolen og det, vi laver af arrangementer.

- Jeg har gennem 7 år været medlem af Askov Læringsbestyrelse, og for mig er der en rød tråd mellem højskolen og min tilværelse idag. Jeg er helt klart inspireret af Askov, miljøet, lærerne, mine højskolekammerater, undervisningen - ja, det hele. Men det er nok ikke så tydeligt for andre end mig selv; - og jeg må da også indrømme, at jeg har meget svært ved at udrede det præcist for folk, der ikke selv har været på højskole.

Kirsten Bomholt
interviewet af Lotte Larsen

Fra de baltiske lande

Før krigen havde Danmark på flere områder forbindelse med de tre baltiske stater. Men efter krigen mistede man ikke alene i Danmark, men i hele den vestlige verden næsten helt og holdent interessen for disse lande. Ingen talte om dem, og så godt som intet blev skrevet om dem, før situationen for et par år siden brat ændrede sig med opbruddet i Østeuropa og fremkomsten af de baltiske selvstændighedsbevægelser.

Siden har de baltiske lande i særlig grad haft offentlighedens og mediernes bevågenhed, og mange, grupper såvel som enkeltpersoner, har taget turen tværs over Østersøen og det tidligere jerntæppe. Det følgende bygger bl. a. på erfaringer og indtryk fra to rejser til det baltiske område, den sidste til Estland med vinterskolen 1990-91.

Landene, der blev glemt

At de baltiske lande blev glemt, skyldes dog ikke bare jerntæppet. Balterne var der ikke rigtig plads til i det verdensbillede, som dannede sig i den vestlige verden efter krigen. De havde jo modtaget tyskerne som befriere i 1941, og selv om dette på en måde var forståeligt, var det alligevel en belastning efter krigen. Hertil kommer, at mange baltere var gået tyskerne til hånde på forskellig måde, og nogle havde gjort tysk krigstjeneste, oven i købet i SS. Sovjet derimod havde indlagt sig store fortjenester i kampen mod nazismen og nød af den grund anseelse, også i Danmark, i årene efter krigen.

Sindene var følgelig alt andet end beredte til at opfatte, hvad der virkelig foregik i tre Østersølande, efter at Den røde Hær var vendt frygtelig tilbage i 1944. De tre baltiske folk bekymrede ingen sig om. De blev glemt, uanset at Danmark og andre NATO-lande officielt nægtede at anerkende indlemmelsen i Sovjetunionen.

Nogle mener, at de vestallierede, om de havde villet, faktisk kunne have presset Stalin til at give Estland, Letland og Litauen en stilling som f. eks. Polens og Ungarns i efterkrigstiden. Men det er kun en formodning. Et faktum er det, at verdensoffentligheden havde mistet interessen for Baltikum. - Og derved blev det de næste mange år.

Unionens forfald.

Selv efter at begivenhederne omkring 1989 var begyndt at tage fart i de baltiske lande, var det småt med støtten fra Vestens side, måske lige bortset fra Danmark og et par andre smålande. Centralmagten i Moskva havde travlt med at fortælle de baltiske frihedsbevægelser, at de var håbløst antikverede. Alt dette med national selvstændighed, egen mønt og eget statsborgerskab kunne man godt glemme. Det var tiden løbet fra. Nationalstaternes tid var forbi. Og de store lande i Vest, Frankrig og Tyskland - og ligeledes EF - foretrak at støtte centralmagten.

Men var der realistisk set ringe håb om hjælp udefra, så var der til gengæld en udvikling i gang i Sovjetunionen internt, som balterne fulgte med den største op-

mærksomhed, og hvori de så deres chance. Mange vestlige toppolitikere og eksperter fejlvurderede - eller undervurderede derimod den opløsningsproces, det henfald af unionen, som længe havde været uundgåelig.

Sovjetunionen falder uhjælpeligt fra hinanden, skrev forfatteren Alexander Solsjenitsyn i 1990 i et brev til Gorbatsjov. Der er simpelthen ikke noget valg. Blot gælder det nu om at manøvrere så behændigt som muligt for at komme ulykken i forkøbet, så unødige lidelser kan undgås. Men det er nødvendigt straks at erklære de tre baltiske republikkers samt ni andre områders ret til fuld udskillelse.

Solsjenitsyn håbede, at sammenholdet mellem Rusland, Hviderusland og Ukraine, de tre russiske kernelande, endnu stod til at redde. Her var der endnu mulighed for en åndelig, kulturel genfødsel i kraft af den fælles kulturbaggrund, mente han. Det kom til at gå anderledes.

Men det er bemærkelsesværdigt, at det åndelige, kulturen, i denne argumentation opfattes som selve samfundets fundamentet. Bare at indføre demokrati og markedsøkonomi er ikke nok, skrev Solsjenitsyn til Gorbatsjov, for hvis folk er forbitrede og egoistiske, er selv det bedste demokrati uudholdeligt. Den grundlæggende fornyelse må være af åndelig, moralsk art med rod i folkets historie og kultur.

Nye demokratier

I princippet tænker mange baltre og mange af de nye politikere i de baltiske lande i de samme baner. De fleste af de sidstnævnte er nye i politik. Mange er kunstnere og såkaldte kulturpersonligheder. Amatører - kan man høre vestlige - også danske - iagttagere bemærke.

Men også vort danske demokrati startede med amatører. Både væveren fra Mern og de nationalliberale professorer i København var amatører. Og måske har demokratiet det endda bedst, når aktørerne ikke er slet så professionelle, som politikerne efterhånden er blevet hos os. Thi - for nu en sidste gang at referere til Solsjenitsyn: Markedsøkonomien alene eller sågar fælles overflod kan ikke være kronen på menneskeværket.

Mærkeligt at man i den grad kan være kommet på afstand af dette i Vesten - og i Danmark, hvor man, om noget sted, burde vide, at til syvende og sidst er det de åndelige og moralske kræfter, der er bærende for, hvad et samfund kan præstere. Hvilket jo er selve pointen i historien om de folkelige traditioner fra forrige århundrede, som man er så ivrig efter, at østlandene skal tage ved lære af. I virkeligheden ved man der langt bedre end mange hos os, hvad det åndelige og kulturelle betyder for et folk, for dets demokrati - og dets økonomi.

Historien genopdages

De baltiske folk ved også, hvilken betydning det har, at historien bliver fortalt, den

virkelige og sandfærdige historie. Gennem halvtreds år har styret, blandt andet gennem skolebøgerne, gjort, hvad der var menneskeligt muligt, for at udslutte denne historie og dreje hele orienteringen fra Vest mod Øst. Man trak frem alt, hvad man overhovedet kunne finde, og lidt til, som kunne understrege samhörigheden med Rusland og Sovjetunionen, mens alt, hvad der historisk har knyttet de baltiske lande til Norden og Vesteuropa, forblev uomtalt.

Hvordan retter man på dette? At skrive historien om, er næsten blevet noget suspekt rent principielt. Det har man set for meget af. Men naturligvis må det gøres på en eller anden måde, blandt andet må der laves nye skolebøger.

Hvad det gælder om, er både at genopdage og genfortælle den historie, der har været fortrængt, og at udforske den historie, som er blevet forfalsket. En række unge historikere yder i begge henseender en stor indsats.

Man møder også den opfattelse, at det, der skete ved de store demonstrationer og folkelige manifestationer gennem de sidste år, egentlig var en slags historiefortælling. Her markeredes hele rækken af nationens mærke- og sørgedage, og folk følte, at de på den måde var med til at genopdage og genfremstille landets virkelige historie.

Særlig opmærksomhed vakte den store demonstration i 1989. på 50-årsdagen for den berygtede pagt mellem Hitler og Stalin, hvor Polens og de baltiske stater - indbefattet Finlands - skæbne blev aftalt. Fra Tallinn i nord gennem Letland til Vilnius i syd dannede en million mennesker en kæde på 600 km. En folkelig rejsning, som to år tidligere var begyndt i Tallinn med fem tusinde deltagere ved en demonstration på 48 års dagen for pagten, var på to år vokset med eksplosiv kraft.

Officielt drejede det sig dengang - og indtil for nylig - om en ikke-angrebspagt, men der var en hemmelig tillægsprotokol, som sovjetmyndighederne langt om længe havde indrømmet eksistensen af. Heri var aftalt en demarkationslinie mellem en tysk og en sovjetrussisk interessesfære ned igennem Polen og en tilsvarende deling af det baltiske område, således at Finland, Estland og Letland blev sovjetisk interessesfære, Litauen tysk. Hvad det sidste angår, blev der dog bagefter foretaget en slags mageskifte, så Litauen endte på den russiske side.

Datoen var den 23. august 1939. Og straks efter blev de tre baltiske lande tvunget til at indgå gensidige bistandsaftaler med Sovjet og til at acceptere sovjetiske baser og tropper på deres territorium. Tilsvarende krav blev rejst over for Finland, der som bekendt valgte ikke at give efter, hvilket førte til den finsk-russiske vinterkrig 1939-40.

Der er baltere, som siden har bebrejdet de daværende regeringer, at de gav efter og ikke som Finland valgte kampen, skønt udfaldet havde været givet. Men det havde gjort det sværere for russerne bagefter at arrangere en "frivillig" indmeldelse i Sovjetunionen.

Hvad det sidste angår, er hele historien fortalt uden omsvøb af nogen art i Tallinns historiske museum, der rummer en særlig afdeling om Stalintiden. I det første rum vises

illusionen, det officielle billede af 5-års planerne, kollektiviseringen m. m. Et hjørne er viet Stalinkulten, fremstillingen af Stalin som en art helgen - med tydelige lån fra den religiøse tradition.

I de næste lokaler ser man derefter virkeligheden, med udførlige dokumentariske skildringer af bl. a. den sovjetiske besættelse, indlemmelsen i Sovjetunionen og deportationerne den 14. juni 1941, omfattende i alt ca 48.000 baltere - ifølge et dekret underskrevet i oktober 1939!

Dette var dog kun en forsmag. Efter krigen begyndte deportationen af genstridige bønder. I alt o. 200.000 blev deporteret i 1949, mens andre flygtede ud i skovene, hvor de sluttede sig til "Skovbrødrene", d.v.s. partisanbevægelsen, som var aktiv til op i 1950'erne. Hvad der bidrog til at holde modet oppe, var håbet om et kommende opgør mellem Øst og Vest.

Miljøsvinerieset

I virkeligheden kom de baltiske folkebevægelser ret sent i gang. Allerede i april 1985, en måned efter sin tiltræden, gav Gorbatjov startsignalet til "glasnost" og "perestrojka" og hele den demokratiseringsbølge, han ønskede sat i gang i Sovjetunionen. Men først 2 - 3 år senere begyndte balterne for alvor at røre på sig. Man ville åbenbart se tiden lidt an og vurdere situationen. Det var sket før, at man havde taget fejl og troet, der var håb, hvor der i virkeligheden ikke var noget, som under Khrustjov.

En stærkt medvirkende faktor i forbindelse med den folkelige rejsning var de miljøkatastrofer, som sovjetadministrationen havde påført befolkningen, dels som følge af utidssvarende produktionsformer, dels som en bivirkning af den marxistisk - leninistiske ideologi, som ikke har plads til den slags komplikationer.

Men efterhånden blev kendsgerningernes tale så tydelig, at det var umulig at se bort fra dem. I februar 1987 kom det frem i estisk TV, at der var planer om en omfattende udvidelse af fosforitproduktionen i Estland. Den foregår i et område i det nordlige Estland, ikke langt fra Tallinn.

Fosforitten ligger under et lag af uranholdigt sort skiffer, som først må fjernes. Men ingen bevoksning kunne gro på affaldsbunkerne på grund af radioaktiviteten, som desuden forurener grundvandet. Strålingsniveauet omkring fosforitbruddene var så stort, at børnene i en nærliggende landsby begyndte at tabe håret.

Og midt i det hele kom så beskeden fra Moskva. Fosforitproduktionen skulle sættes i vejret 40 gange. Hvilket med al tydelighed viste, at esterne ikke var herrer i eget hus. Fosforitdebatten førte til krav om, at alle virksomheder bør sortere under estiske myndigheder.

Endvidere findes der i det nordlige Estland betydelige forkomster af olieskiffer, men også her er de miljømæssige omkostninger ved udvindingen høje. Store landbrugsområder

er ødelagt og forureningen er stor, både i luften, i vandløbene og i havet. Svovlforureningen i Estland er 20 gange højere end f. eks. i Sverige, og der ledes store mængder af tungmetaller us i vandet. Der er badeforbud langs både Estlands og Letlands fine sandstrande, omfattende bl. a. det tidligere mondæne badested Jurmala ved Rigabugten. - Det var under kommunismen var forbeholdt partitoppen.

Også i Letland kom miljøproblemerne til at spille en betydelig rolle i den vågnende folkelige bevidsthed. En planlagt tunnelbane i Riga blev opgivet efter folkelige protester. Der var anskaffelser, som var mere livsnødvendige for millionbyen så som et rensningsanlæg.

Økonomiske komplikationer

For snart lang tid siden proklamerede regeringen i Estland indførelsen af en egen valuta, den estiske krone. Forberedelserne er for længst truffet, og overgangen var fastsat til årsskiftet 1990-91. Men eftersom næsten alle større virksomheder i de baltiske lande var led i unionsomfattende foretagender, som også efter indførelsen af en national valuta måtte fortsætte med at regne i rubler, løb man ind i så store vanskeligheder, at indførelsen af kronen endnu ikke er sket trods selvstændigheden.

Det er naturligvis uhyre vanskeligt at frigøre sig fra et system som det sovjetiske, der var så indgroet planøkonomisk og centralistisk, at alt i virkeligheden ned i mindste detalje var styret fra Moskva. Store fabriksanlæg med tilhørende mandskab, ingeniører, funktionærer og arbejdere var påført republikkerne fra centralt hold. I mange tilfælde vidste man lokalt kun lidt, undertiden slet intet, om, hvad der foregik i virksomhederne, hvoraf en hel del producerede for militæret.

Russerne

I Litauen udgør den litauiske befolkningsandel 80%. Ca 10% er russere, d.v.s. tilflyttere, hovedsageligt fra Rusland, Hviderusland eller Ukraine. Resten er polakker. Helt anderledes forholder det sig i Letland, hvor der rundt regnet bor lige så mange russere som letter. I hovedstaden Riga er kun omkring en tredjedel af indbyggerne letter. I Estland udgør den estiske befolkningsdel godt 60% eller 900.000. Her bor ca 700.000 russere, hvortil kommer det russiske militærpersonel, som ikke er medregnet i statistikken, og hvis omfang i øvrigt er hemmeligt. Det anslås normalt til 150.000 mand og noget lignende i de to andre lande.

Men meningsmålinger og folkeafstemninger havde vist, at en betydelig del af den russiske befolkning i de tre lande støttede kravet om fuld national selvstændighed. Andre ønskede en løsere union. Blandt dem var der også tilhængere af perestrojka. Blot var de afvisende over for al tale om national uafhængighed og betragtede sig i stedet som internationalister, i øvrigt i fuld overensstemmelse med kommunistisk tradition.

Gorbatsjov har muligvis heller aldrig rigtig fattet, hvordan det folkelige og nationale kom ind i billedet, eller hvorfor man ikke kunne nøjes med glasnost og perestrojka, dvs hvorfor frigørelses- og demokratiseringsprocessen måtte ende med, at folkene også krævede deres frihed.

De tilflyttede russere bor normalt i store boligkomplekser i udkanten af byområderne uden for det lokale miljø. Mange af disse mennesker fik aldrig lært at tale landets sprog. Esterne karakteriserer dem som folk uden rod og lægger megen vægt på, at der skelnes nøje mellem den type tilflyttere og de "rigtige" russere, som er sig deres baggrund og kultur bevidst. Af dem har der altid været nogle i de baltiske lande, også før 1940. Men de er nu som før et lille mindretal. Af den modsatte slags kom stadig flere.

I udkanten af Tallinn findes f. eks. en bebyggelse, Lasnamäe, rejst inden for de sidste 10 - 15 år. Her bor 150.000 mennesker, og området ligner fortsat en byggeplads. Estlands uddannelsescenter, en ministeriel institution, råder over to hele opgange i Lasnamäe, hvor større grupper kan indlogeres.

Når denne bydel - som i vort tilfælde - er det første indtryk, man får, kan mødet med Baltikum nok virke som lidt af et chok.

Det gamle Tallinn

Men et kvarters buskørsel derfra kommer man til den gamle by med dens mange smukke bygninger og karakteristiske tårne med mærkelige navne som "Lange Herman", "Gamle Thomas" og "Fede Margrethe". Mange huse, og ikke mindst kirkerne, der nu stort set alle igen bruges til deres oprindelige formål, trækker hårdt til vedligeholdelse. En del bygninger er dog smukt restaureret, i mange tilfælde under medvirken af polske arkitekter. Men de vil nu have betaling i hård valuta, og arbejdet er gået i stå.

Udviklingen igennem det sidste par år er forløbet stort set parallelt i de tre lande. Mest velorganiseret har selvstændighedsbevægelsen været i Estland, mener nogle, mest radikal og følelsesbestemt i Litauen. Om man heri skal søge forklaringen på, at det i Estland aldrig kom til episoder som i Litauen i januar 1991 og siden i Letland, er uvist. I Tallinn havde man dog forberedt sig på, at noget lignende kunne ske også der, og kæmpestore granitblokke blev anbragt ved alle indgange til den indre by med regeringsbygningerne bag den middelalderlige bymur.

Fremtiden

Mens omverdenen med skepsis betragtede de små baltiske folks kamp for friheden, planlagde balterne selv løsningen af de praktiske problemer, som selvstændigheden nødvendigvis ville føre med sig, når den blev en realitet. Valutaspørgsmålet er allerede nævnt. Et andet problem var statsborgerskabet. Men heller ikke dette spørgsmål har

endnu fundet sin løsning. Under sovjetstyret havde alle, indfødte som tilflyttere, sovjetisk statsborgerskab. Men hvem skal have statsborgerskab i den nye uafhængige stat? Det er problemet.

Der blev i den sammenhæng for et par år siden foretaget en registrering af alle, som havde boet i landet før den 14. juni 1940, samt disses efterkommere. Et kæmpearbejde, som blev udført dels i Estland, dels blandt ester i eksil. Resultatet blev en fortegnelse omfattende 900.000 personer. Disse personer har valgt "Estlands Kongres" med "Estlands Råd" som eksekutivorgan.

"Estlands Råd" må holdes ude fra Estlands "Det øverste Råd", tidligere "Den øverste Sovjet", et organ med basis i sovjetssystemet, mens "Estlands Kongres" opfattes som udgået fra Estlands folk, det folk, der har retten til landet. Når det nye Estland er en realitet, sagde man, d.v.s. når landet er frit, nedlægges Estlands Kongres, og der udskrives valg til et helt nyt estisk parlament, hvortil følgende har valget: De, der havde valget til Estlands Kongres samt de indbyggere i Estland, der vælger at blive estiske statsborgere. Et åbent samfund var målet, et samfund bygget på mellemløst forståelse, også i forhold til russerne og de russiske nabolande.

Det har imidlertid vist sig vanskeligt at leve op til denne målsætning. Mange er begyndt at tænke i mindre tolerante baner. Den fortsatte tilstedeværelse af de mange russere, tilflyttere og soldater vækker irritation. En løsning som den, tyskerne har valgt, at bygge huse til soldaterne i Rusland for på den måde at få dem til at rejse hjem, er ikke mulig. Det tillader økonomien ikke. En økonomi, der bliver stadig dårligere, fordi også russerne nu kræver betaling i hård valuta for livsvigtige leverancer, bl. a. olie. Og det bliver ikke bedre, før landene får oparbejdet en produktion, som kan gøre sig gældende på verdensmarkedet, og det sker ikke med et slag, slet ikke i et landbrugsland som Estland.

De tre landes muligheder er forskellige ligesom deres sprog, religion og kulturelle baggrund i øvrigt. Det kan virke overraskende på danskere, som ofte umiddelbart vil være tilbøjelige til at sammenligne med de nordiske lande. Men et fællespræg og et fællesskab, som vi kender det i Skandinavien, findes ikke mellem de baltiske lande. Også deres historie har formet sig forskelligt. Igennem de sidste 8 århundreder har Estland og Letland kun haft 20 frie år, fra 1920-40, bortset fra det sidste halve år, mens Litauen engang var en stormagt, der strakte sig helt til Sortehavet. Hvad der en tid har forenet, var først og sidst drømmen om friheden. Nu er situationen en anden. Hvert land vil tage udfordringerne op på sin måde og ud fra sine forudsætninger.

To digte

Glædeskrans

Som barn havde jeg
mange glæder
de smukkeste samlede jeg
i mit skød
trak dem på snor
til et usynligt smykke,
en hemmelig perlekrans
om min hals,
en skjult talisman
som kunne værne mig
mod alt ondt
bære mig igennem
endeløse
grå søndages mismod,
funklende og strålende
spejlende
alt det dejligste jeg vidste:
sol måne stjerner
regnbueglans
sangsvaners syngende træk
over min barndoms hus
en frosklinger vinterdag

mit livs tidevand
har mørnet snoren
så den er bristet.

Men jeg takker
min barndoms gud
fordi jeg endnu evner
den kunst
at sanke glæder
i mit skød

med tålmod
skånsomt
vil jeg da trække snoren
igennem påny
og se:
mine glæders krans
er større
end før.

Skrevet i januar

Storm og sus
omkring mit hus
blæst og regn -
tagfat i hegn
sol i skjul,
mørkeknug
fuglelyd,
bryd nu ud!
knop i gem
brist nu frem
vintergæk
gæk
vinter væk.

Kirsten Ry Lyngbjørn.

De frie kredse

I grundtvigske kredse fri- og valgmenigheder, friskoler højskoler mm. har man brugt og bruger man udtrykket »de frie kredse« som selvbetegnelse. Folk uden for cirklerne har ofte været kritiske over for den selvforståelse, og har fundet, at kredsene var alt andet end frie, men virkede lukkede og selvoptagne. Jakob Knudsens og Henrik Pontoppidans skildringer af grundtvigske kredse miljøer i romaner som *Den gamle præst* og *Det forjættede land* viser, at også folk, der kendte det grundtvigske miljø indefra kunne se det samme.

I protokollen fra den gamle Ryslinge Valgmenighed (som opbevares i Ryslinge Frimenigheds arkiv) fra før udskillelsen af den nuværende Ryslinge Valgmenighed i forbindelse med Rørdamstriden har valgmenighedspræst Karl Poulsen ladet indføre en erklæring, som er det mest markante udtryk, jeg har mødt, for den gamle valg- og frimenighedsforståelse, som Knudsen og Pontoppidan og andre reagerer imod.

Erklæringen er fremsat på en ekstraordinær generalforsamling i Ryslinge Valgmenighed d. 24. februar 1908, i anledning af en sag, der ellers er gået i glemmebogen.

Baggrunden er, at Karl Poulsens kapellan Ejnar Andersen var blevet afskediget, fordi han efter Karl Poulsens opfattelse havde arbejdet på at få udskilt den vestlige del af den udstrakte menighed som en selvstændig valgmenighed. Det var Karl Poulsen heftig modstander af. (Jvf. Ingrid Kjeldsen: Frihed og Bundethed 1989 s. 34-37, hvor der henvises til breve fra Karl Poulsen, biskoppen og provsten om det samme spørgsmål, da det var rejst omkring 1890).

Af protokollen ses det, at der ved Ejnar Andersens afskedsgudstjeneste kom nogle modsætninger op til overfladen. Hans Andersen, Sødingekredsens medlem af bestyrelsen, opfordrede til en indsamling til fordel for Ejnar Andersen, og han foranstaltede en underskriftsindsamling på en takkeskrivelse til Ejnar Andersen.

Hans Andersen var ikke nogen ukendt mand. Han har skrevet sine *Livserindringer* (1928). De viser ham som en selvstændig og velbegavet mand. Han havde en gård på Sødinge Hede. Hans baggrund var den gudelige vækkelse i Dømmestrup. Som ung havde han været på højskole hos Kold. En gang tidligere havde han været i centrum i en strid i valgmenigheden. Han og to andre medlemmer var i 1879 kommet i tvivl om den bogstavelige forståelse af kødets opstandelse. Birkedal kunne ikke overbevise dem om, at de havde uret, og det endte efter forbillede i nytestamentlig menighedsordning med, at to modne og myndige mænd med prøvet tro som udsendinge fra menigheden besøgte de tre kættere. Da det ikke ændrede deres mening om kødets opstandelse, blev de højtideligt lyst ud af menigheden.

Men Hans Andersen blev optaget igen. Da Karl Poulsen blev kapellan hos Birkedal, hentede Hans Andersen ham engang, for at han skulle tage en syg slægtning af Hans Andersens kone til alters. Poulsen havde fået forbud med hjemmefra mod at tage Hans

Andersen til alters ved samme lejlighed, men undervejs i vognen fik de talt så godt sammen, at Karl Poulsen sagde, at han skulle komme tilbage til menigheden. Det blev virkelighed, så snart Birkedal var gået af. (Se til hele denne sag Hans Andersen: Livserindringer. 1928).

Karl Poulsen blev vred over den støtte, Hans Andersen gav kapellanen Ejnar Andersen. Han regnede det for illoyalitet mod sig selv personligt. Nogle medlemmer af Sødingekredsen fulgte Karl PoulSENS vrede op og opfordrede Hans Andersen til at nedlægge sit bestyrelsesmandat. Det gav anledning til en ekstraordinær generalforsamling. Hans Andersen erklærede, at hvad han havde gjort, var sket i god tro, og var ikke ment som en demonstration mod Karl Poulsen. Det lod Karl Poulsen sig ikke nøje med. Han fremsatte sin erklæring, som han har lagt så megen vægt på, at han har ladet den indføre i sin helhed i protokollen.

Af protokollen fremgår der ikke noget om, at der blev truffet yderligere bestemmelser om Hans Andersen, men i medlemslisterne er hans navn forsvundet året efter. Det dukker op igen efter, at Torkild Skat Rørdam i 1918 efter Karl PoulSENS død er blevet valgmenighedspræst.

Erklæringen lyder:

»Det sidste Aar har været saa fuldt af Lidelse, at jeg maaske ikke i hele mit Liv har døjet saa mange Pinagtigheder som i dette mit 25.de Aar i Menigheden. En Mand, som jeg betroede en Plads ved min Side i Arbejdet for Menigheden, viste sig ikke blot i høj Grad vanskelig at samarbejde med, men ganske umulig. Han var helt uden Følelse for, at han var lukket ind i en andens Arbejde. Han søgte at vende Hjerterne fra mig og at samle dem, han kunde gøre Indtryk paa, om sin Person for om muligt at faa en Del af Valgmenigheden udskilt, for hvikle han da kunde blive Præst. Hans Færd var alt andet end aaben og blev efterhaanden trodsig over for mig. Han nægtede at bistaa mig i Arbejdet, og følte dog ikke, at det under disse Forhold var hans Pligt at rejse. Men herom har jeg udtalt mig paa Menighedsmødet i December ifjor, der jo fuldt ud billigede min og Bestyrelsens Optræden over for ham.

Denne Mand har i Hans Andersen fundet en villig og utrættelig Hjælper. Jeg minder om hans Opfordring til at ofre til Pastor Andersen ved hans Afskedsprædiken, det forlorne Referat i Aviserne af denne Begivenhed, Adressen til Pastor Andersen, der, som alt det Andet, blev sat i Scene bag min Ryg og skulde bruges til at give Offentligheden den Forestilling, at Pastor Andersen var særdeles afholdt i Menigheden, og at denne kun nødig saa ham forlade Ryslinge.

Ved denne Adfærd forsynede Hans Andersen, vel uden selv at vide det, Menighedens Fjender med Vaaben mod Bestyrelsen og mig. Paa Grundlag af Hans Andersens Virksomhed fremkom nu de skammelige Avisartikler af Pastor Andersens Ven, cand.

Okkels, der gik rundt i en Række Blade, og hvori Bestyrelsens offentlige Erklæring om Pastor Andersens Afskedigelse stemples som usand, hele Sagen gøres til en personlig Konflikt mellem Pastor Andersen og mig, og det udtales, at Menigheden har staaet over for Valget mellem Pastor Andersen og mig. Og jeg kunne ikke tage til Genmæle, da jeg saa offentlig maatte angribe Medlemmer af min Menighed.

At Sødunge-Kredsen ikke vil lade sig repræsentere i Bestyrelsen af en Mand, der har optraadt saaledes, kan jeg fuldt ud billige.

Jeg haaber nu, at Menigheden vil kræve Ro og Fred og gøre en Ende paa alt dette Uvæsen, og saa skulde vi vel have lært noget af, hvad vi har lidt i denne Tid. Jeg vil nævne tre Ting, som efter det skete maa staa klart for os:

1. Menigheden maa ved Valg af Bestyrelsesmedlemmer vise langt større Agtpaagivenhed end før; ikke blot opfatte Bestyrelsesmedlemmernes Arbejde som det at indsamle Aarsbidragene, men forstaa, at der kan komme store og alvorlige Ting til Bestyrelsens Afgørelse, hvorfor Menigheden til Bestyrelsesmedlemmer maa vælge sine bedste, klogeste og kærligste Mænd.

2. Bestyrelsen (og i højeste Instans Generalforsamlingen) er Menighedens Mund og Villie. Til den har talt, kan alle frit ytre sig. Naar den har talt, maa alle tie og lyde eller gaa deres Vej ud af Menigheden. At modvirke Bestyrelsens eller Generalforsamlingens Beslutninger er simpelthen Oprør.

3. I en Valgmenighed maa alle dens Medlemmer have et oprigtigt og venligt sindelag over(for) Præsten. De som ikke kan holde af Præsten som en Ven, har ingen Ret til at blive i Menigheden. Vi holder ikke Kapellan, for at han skal være de misfornøjedes Præst, og Menigheden altsaa staa delt i to Lejre, hver med sin Præst. Kapellanen har ingen selvstændig Stilling; han har kun Forhold til Menigheden gennem Præsten som dennes Hjelper og Medarbejder. Vil nogen sige: Jeg holder af Menigheden, men ikke af Præsten, og vil blive i den, saa er det uforsvarlig Tale, thi Præst og Menighed er et. Den, der er misfornøjet med Præsten, vil søge at forplante sin Misfornøjelse til andre Medlemmer; han bringer derved Uro og Splid og handler skammelig overfor baade Præst og Menighed. En saadan har kun et at gøre: at gaa sin Vej ud af Menigheden og søge sig en anden Præst.

Skal Menighedens Fred og Sammenhold bevares, da maa disse tre Ting staa klart for alle dens Medlemmer. Gid det maa være mellem det Første denne bedrøvelige Affære har lært os! Skønt jeg ikke kan forstaa, at Hans Andersen og enkelte Andre længere kan bruge mig som Præst, vil jeg dog endnu ikke forlange deres Udelukkelse af Menigheden. Jeg vil saa længe som muligt fastholde, at de har handlet i Blindhed, om end ogsaa i

Trods og Oprør, men jeg vil haabe paa, at de vil komme til Erkendelse af deres Uret og vedgaa den, og at de Saar, der er slaaget, da efterhaanden kan læges«.

Der er ikke tvivl om, at Karl Poulsen er oprigtig bedrøvet og dybt såret over, hvad han forstår som tillidsbrud og mangel på loyalitet fra Hans Andersens side, og han mener alvorligt, at et medlem, der er misfornøjet med præsten, sår uro og splid og dermed ødelægger *menigheden*. Det med just hensynet til menigheden der giver pondus til Karl Poulsens bedrøvelse. Der er for menighedens skyld, det er nødvendigt, at enhver holder af præsten som en ven, og således bliver Karl Poulsens varme menighedsforståelse til autoritær undertrykkelse i kærlighedens navn. Man kan med alle gode henvisninger til Grundtvig og til skriften forkynde, at hvor der er kærlighed, er der frihed. Men hvor kærligheden bliver et retskrav, er friheden gået under, hvor meget man end regner sig for at høre til »de frie kredse«, og vejen er åbnet til de lukkede grundtvigske miljøer, som Jakob Knudsen og Henrik Pontoppidan skildrer.

Karl Poulsens erklæring ligger tæt på holdningen bag andre autoritære systemer, der har det fælles med Karl Poulsen, at de er blevet til i den bedste mening af verden, og at de, der udøver autoriteten, er overbevist om deres egen retfærdige sag.

En biskop i Nordafrika omkring år 250, Cyprian, udtrykker det sådan, at »hvor biskoppen er, er kirken«. Det betyder, at om man foretager sig noget uden biskoppen, så er man uden for kirkens fællesskab. Hans hensigt var den samme:

At undgå splittelser. Derfor forkyndte han enigheden og den indbyrdes kærlighed. Det endte i bispemagt og kirkemagt og blev en vigtig del af teorien bag det romersk-katolske kirkesyn. Det svarer ganske til det, Karl Poulsen siger.

Det bliver ikke mindre autoritært af, at Karl Poulsen også henviser til bestyrelse og generalforsamling: »Bestyrelsen (og i højeste Instans Generalforsamlingen) er Menighedens Mund og Vilje. Til den har talt, kan alle frit ytre sig. Når den har talt må alle tie og Iyde«. Det kunne ikke have været formuleret klarere i et kommunistisk parti. På Lenins sprog hedder det demokratisk centralisme, og det betyder just, at debatten er tilladt og fri, indtil partiets centrale ledelse har afgjort sig. Derefter er sagen afsluttet, og der er ikke mere plads til andre meninger.

Det er lykkedes Karl Poulsen i menighedens navn at udtrykke de mest autoritære holdninger, vi kender fra historien, kirkemagt og partimagt, og han er af hjertet overbevist om sin sags retfærdighed.

Sagen er et lærestykke i, hvordan friheden går fløjten, når man beskærer retten til uenighed. Henvisningen til kærligheden nytter ingenting. Det hjælper heller ikke, at man forestiller sig, at bestyrelsen eller generalforsamlingens flertal kunne gå imod præsten. I et autoritært system er det kun en teoretisk mulighed, og i Poulsens erklæring ser man allerede, hvorledes han er i færd med at stramme organisationen op, så man far valgt de

rigtige bestyrelsesmedlemmer.

Men selv om det var muligt, ændrede det ikke noget. Et flertalsdiktatur er ikke meget bedre end et mindretalsdiktatur. Frihed kendes på, hvordan man behandler mindretallene.

Men det har man naturligvis ikke sans for, hvor fællesskabet bliver sagen selv. De frie menigheder har været tæt på at gøre menigheden til sagen selv (som den romerske kirke har været tæt på at gøre kirken til sagen selv, og som de kommunistiske partier har sat partiloyaliteten over alt andet, og som fagforeninger sætter kollegialiteten over sagen, og som EF vil lære os at tale med en mund). Det er på den måde, de frie kredse tit har sat deres frihed over styr og erstattet den med floskler om menighedens fælleskab.

Men menighedens fælleskab lever ikke af sig selv, men lever af det evangelium, som begynder med at sætte fanger i frihed og løse den bundne samvittighed.

Nu hvor alle igen har travlt med i alskens god hensigt folkeligt og kirkeligt at tale mere om frihedens grænser end om friheden, giver det stof til eftertanke at læse Karl Poulsens erklæring.

Er Askov noget specielt ?

Hvis man møder et menneske som aldrig har været i kontakt med højskoleverdenen, så ved vedkommende næsten altid, at der i Askov ligger en højskole, og at Askov ligger et eller andet sted i Sønderjylland. Denne viden bygger selvfølgelig på, at Askov har været kraftcenteret for udviklingen af højskoleideen, ikke den første højskole men flagskibet som trak de andre i en konvoj efter sig. Mit ærinde er ikke at se på det historiske perspektiv, men at give en subjektiv vurdering af, om der er noget tilbage af flagskibet, hvordan det var at være om bord, og drage sammenligninger med andre højskoler, Ry Højskole (elev 1985), Kolding Højskole (elev 1987), Testrup Højskole (lærer 1989).

Først vil jeg kort forsøge at give et indtryk af de andre højskoler. Ry højskole under Niels "Kulturfond" Højlund:

4 måneders ophold, 14 dages introduktions-samvær, liniefag om eftermiddagen (teater, musik, tegning, miljø), småfag om formiddagen, vægten lagt på samvær og tyngden i Niels Højlunds foredrag, gamle romantiske bygninger med nogle få nye elevboliger smukt beliggende ned til Gudenåen. En helhedshøjskole i en smuk indpakning, med rigt udbytte af liniefag, foredrag og samvær.

Kolding Højskole: grundlagt af udbydere fra Askov i begyndelsen af halvfjerdserne. Elevbygget i landsbystilen, 2-4-6 måneders ophold, man vælger hovedfag inden man kommer og beskæftiger sig praktisk talt kun med dem (musik, teater, video, miljø, journalistik), skolen er kollektivt ledet - vi laver maden og bestemmer fællesprogrammet. Stort udbytte af fagene, men meget lidt samvær fordi vi selv skal være initiativrigere. Meget demokratisk - og meget kold!

Testrup Højskole: Askov, Vallekilde og Testrup udgjorde i forrige århundrede en treenighed - bl.a. skabte de højskolesangbogen. En lang periode i dette århundrede var Testrup sygeplejehøjskole (indtil ca. 1970) - og derfor er Testrup en "ny" højskole i gamle bygninger. 4 måneders ophold, liniefag (teater, musik, filosofi) som man vælger inden man kommer, masser af småfag, men vægten lægges på liniefagene. Masser af foredrag og fællesarrangementer - bærer præg af at være tæt på Århus. Meget stort fagligt udbytte i liniefagene for de dygtige - mens de mindre dygtige forhåbentlig nyder det rigelige samvær.

Ikke et ord om Grundtvig

Nej, ikke et ord om Grundtvig. Som det ses af ovenstående har jeg fokuseret å højskolernes fysiske omgivelser, fagenes indhold - udvælgelse - fordeling, dagligdagens sammensætning, - og det er jo i høj grad det man som elev møder når man stifter bekendtskab med en højskole. Først langt senere sniger Grundtvig og hans idéverden sig ind under huden - og bliver der som regel resten af livet!

Hvad så med Askov? Fysiske omgivelser? Ja - her må jeg komme med et hjertesuk, for her kører flagskibet på pumperne. Hvordan hovedbygningerne var i gamle dage kan jeg kun fantasere om - men nu kan jeg kun sige at spisesal - gang - avisstue - garderobe - "samlingssted" er en trist forestilling. Spisesalen er et koldt tomrum, hvor der aldrig kan opstå en mere intim forbindelse mellem køkken, mad og de mennesker som skal bespises. Man kan godt fornemme at arkitekten har brugt sine kreative evner til at skabe et godt samlingspunkt - tårnsalen, som er et dejligt sted at opholde sig. Resten er menneskeopbevaring - og dem ER der jo mange af på Askov. Derimod er elevboligerne noget ganske specielt, som man ikke møder mange steder. Østgården, Grønnegården, Hvid Hus, Veum, Lindegården og så de nyeste af de nye. Hvad Askov måske har tabt ved ankomsten til hovedbygningerne (undtaget selvfølgelig Fengers hus) - vinder det igen når man får sit værelse. På Ry og Testrup er det egentlig det omvendte som sker - og dette fakta har en stor betydning for hvor samlingsstederne bliver - i husene eller i hovedbygningerne - og dermed hele strukturen af det sociale liv på højskolen. På Askov og Kolding er midtpunkterne hovedsageligt husene, mens Ry og Testrup har midtpunktet i hovedbygningerne, hvor også værkstederne (foto, musikrum, tekstilrum etc.) er placeret. Det giver en anden stemning som jo så er rent fysisk bestemt - Askov ER en stor skole beregnet for mange elever og dermed vil aktiviteterne automatisk blive spredt over et større område, med fare for at helheden bliver slået i stykker. Måske er Askov for stor?

Decentralisering eller centralisering kan man jo altid skændes om - det vigtigste er dog, at der er nogle mennesker til at udfylde højskolerne. Her er Askov specielt! Og dette skyldes den høje gennemsnitsalder - Askov tiltrækker folk med lidt livserfaring. Ry og Testrup er højskoler med unge mennesker, hvor langt de fleste har en studentereksamen eller HF bag sig, og nu er kommet på højskole for at samle point til en eller anden form for seminarieuddannelse. Selvfølgelig en grov generalisering - men disse unge udgør grundstammen i hvert hold og så bærer holdet præg deraf. Her mødte jeg på Askov et meget bredere udsnit af befolkningen, alders- uddannelses- og erfaringsmæssigt. Gennemsnitsalderen hos mændene var 34 år og hos kvinderne 23 år, uddannelsesniveaut fra 7. klasse til en akademisk grad, og der var mange med både alvorlige og morsomme livshændelser bag sig. Alt i alt en broget flok som gav en kolossal bredde, men også en folk hvor fællesnævnerne var så små, at vi aldrig fandt dem. Den højere forening af tid, sted og så lige netop OS, udeblev - en stemning som jeg har truffet både på Ry og Testrup. Hvorfor kommer så vidt forskellige mennesker til Askov? Selvfølgelig det historiske betingede renommé, samt at Askov udvidede højskole stadig har sit udslag i en aldersbundgrænse på 20 år - der forsøges at appellere til mere modne mennesker (med bl.a. børnepasningsmuligheder), og det er der så absolut behov for i en tid, hvor efteruddannelse bliver mere og mere nødvendigt. Ordninger som VUS (Voksenuddan-

nelssesstøtte) og UTB (Uddannelsesstilbud) er rettet mod den mere modne arbejdende befolkning og de længerevarende ledige, og disse mennesker vil søge en højskole som Askov hvis de fik muligheden for det, og IKKE en af de mange udvidede ungdomshøjskoler som Ry og Testrup.

Når der nu kommer så mange forskellige mennesker på Askov, så må der også være et bredt fagudbud - og det er der på Askov. Nu kender jeg jo ikke nærmere til pædagogiske, økonomiske og administrative forhold og overvejelser på Askov, men tilsyneladende er det hele tilrettelagt således, at man kan opretholde en overdimensioneret meget velkvalificeret lærerstab, som hver for sig kan give en særdeles udbytterig undervisning på netop deres område. I denne forbindelse skal det selvfølgelig nævnes, at korte kurser, konferencer, møder etc. er med til at opretholde forretningen Askov, og dermed bevare en lærerstab som foruden deres undervisning får tid og mulighed for at varetage deres egen udvikling - foredrag, bøger, musik, vejledning etc. DETTE er i høj grad noget specielt for Askov - en højskoles profil bygges af de personligheder som virker der - og med denne "lærpolitik" skaber Askov sig selv. På andre højskoler må lærerne arbejde r... ud af bukserne, og skønt de måske også er velkvalificerede, brænder de ud, fordi de ikke får den nødvendige ro til at skabe deres eget. Sådan oplever jeg i hvertfald forskellen.

Bagsiden af medaljen er det manglende tværfaglige samarbejde, hvilket praktisk talt ikke eksisterer på Askov. Man underviser på sit eget felt. Og netop på grund af "lærpolitikken" begiver man sig ikke ud i større tværfaglige projekter, som er meget resourcekrævende, specielt for lærerne. Både på Ry og Testrup har jeg oplevet afsluttende projektuger, hvor alt energi koncentrerer om et fælles emne, det normale skema ophæves og alle arbejder i fællesskab for at skabe en flot afslutning med kreative udtryk af alle mulige former. For eleverne en enorm positiv og sammenholdsskabende periode, men samtidig en utrolig udmatning af hele højskolens personale. Alle er totalt flade og har svært ved at trække sig op til nye elever - mens de gamle drager grædende og glade ud i verden med budskabet om "at det var alletiders højskole". På Askov er der en tendens til at opholdet "fuser" ud; "når der ikke skal leveres noget i den sidste ende, så kan vi godt tage den lidt med ro". Og med nytårsslognet i baghovedet: "Gå aldrig tilbage til en fuser!" - så er det ikke den bedste reklame, gamle elever kan bringe med sig.

Men dette hænger også sammen med at Askov ikke er nogen "liniefagshøjskole". Vægten er lagt på traditionelle teoretiske højskolefag som filosofi, kristendom, litteratur (kombinerede studiekredse omkring disse fag), og kreative fag som keramik, tegning,

vævning, foto, sløjd samt almindelige skolefag som matematik og sprog. Musik og teater er meget lavt prioriteret mens video har fået tilkæmpet sig en tiltrængt plads. Med denne struktur (et hav af fag) er det umuligt at skabe noget sammen - dette er det største minus ved Askovs styrke - men det ved eleverne først, når de er taget afsted.

Er Askov noget specielt ?

Ja, selvfølgelig er Askov noget specielt! Jeg har været hård nogle steder og givet den gamle skole et fur, for man tugter den man elsker. Jeg har det med Askov som alverdens forskere har det med Stonehenge: "Der er et eller andet ved det sted, et øje ud mod verdensrummet og en tanke ned i det sorte dyb". Jeg har jo været der! - Og det var dejligt at være ombord. Askov er ikke længere noget flagskib, for den slags gik af mode for mange år siden, men Askov er stadigvæk noget specielt fordi.. øhh.. - ja, her starter den magi, som Grundtvig lagde grunden til. Om man holder højskole i et læskur ved Lemvig eller på Fredensborg Slot er ligegyldigt - dem der har deltaget vil altid bevare, skatte og bruge den oplevelse. Og hvordan det så kan være aner jeg intet om.

Helge Skov, 1921 - 1991

- en nekrolog

Helge Skov kom til Askov i 1957 efter en tid som sognepræst i Svenstrup på Als. Ligesom forgængeren i stillingen som valgmenighedspræst, Dons Christensen, fik Skov også timer på højskolen. Det hørte sammen med embedet. Valgmenighedspræstens engagement på højskolen var mere end en bibeskæftigelse. Skov havde fast et danskhold, et studiehold i kristendomskundskab foruden foredrag. Hertil kom en betydelig foredragsvirksomhed uden for skolen og fra 1964-71 arbejdet som medredaktør af Højskolebladet.

Fra 1964-67 ydede Skov også en meget arbejdskrævende indsats i kirkeministeriets "strukturkommission", hvor han kæmpede for at forhindre, at tidens hang til rationalisering og sammenlægning, jf. kommunalreformen, blev overført til det kirkelige område. Der går en lige linie fra dette forsvar for sognet frem til skriftet "Forsvar for Folkekirken", udgivet af Ribe Stift i 1990, og et dermed sammenhængende stiftsmøde, der gav genlyd over hele landet.

Da der i forbindelse med Knud Hansens afgang som forstander i 1968 skulle findes en efterfølger, måtte Skov naturligt komme ind i billedet. Et stort flertal i lærerrådet pegede på Skov, men som det er almindeligt bekendt, udviklede tingene sig anderledes, og Skov fik den langt vanskeligere opgave at overtage jobbet i 1971, efter fire år som sognepræst i Skodborg. Men han kom, da der blev kaldt. Ikke fordi han forventede, at det ville blive let, men fordi der forelå en opgave. Noget objektivt så at sige, som man ikke bare kunne afvise og sige nej tak til.

Inden Skov i 1950 blev sognepræst i Svenstrup, var han i et par år lærer på Køng Højskole. Højskolemand og præst, og i en periode begge dele på samme tid, de to ting var vævet sammen i Skovs karriere, uden falsk sammenblanding i øvrigt. Men Skov sagde, at han gerne ville slutte som præst. - Og gerne som biskop, føjede han så til, efter at præster og provster i Ribe stift i årevis havde planlagt hans opstilling som grundtvigsk kandidat til bispevalget i 1980.

Skov var et menneske, der i usædvanlig grad lod sig lede af opgaverne. Det var opgaven, sagen, der var afgørende for, hvor mange kræfter der skulle sættes ind, ikke noget som helst andet. Mange har undret sig over, at den mand ikke passede bedre på sig selv. Men Skov kunne ikke leve på den måde. Derfor tog han sig så meget på. Så meget vigtigt både kirkeligt og folkeligt.

Skov var et "sagligt" menneske, og det gjorde ham til et folkeligt menneske i ordets fornemste betydning. Mod den forlorne folkelighed tog han kampen op, hvor det var nødvendigt, blandt andet i forbindelse med sit virke som medlem af Radiorådet fra 1974-83.

Man har kunnet høre folk sige, at det var svært rigtig at komme tæt ind på Skov. Men

har man kunnet fornemme en distance, så var den der aldrig af mangel på lyst eller trang til at omgås mennesker. Ingenlunde. Skov var et socialt menneske og i virkeligheden det stik modsatte af en alvorsmand. Han havde lune og varme i rigt mål.

Men Skov var også en hjemmets mand. I dette til tider fortravlede menneskes tilværelse spillede hjemmet med børn og familie en helt afgørende rolle. Og hvad Karen betød, kan ikke stærkt nok understreges, netop når det gjaldt opgaverne og problemerne, der fulgte med, både i det udadvendte arbejde og hjemme på skolen i 70'erne, hvor det var blevet noget helt andet at drive højskole, ikke bare her i Askov, men overalt.

Allerede et år før Skov skulle tage sin afsked som biskop med udgangen af december måned 1991, var han flyttet tilbage til Askov, hvor han og Karen nogle år tidligere havde købt "Blåhatten", Jakob Knudsens hus.

Dog ville det være forkert at sige, at Skov ligefrem glædede sig til sit otium, et ord, som overhovedet vanskeligt lader sig forbinde med Skov. Han ville ikke have kunnet slippe opgaverne.

Og der havde været hårdt brug for ham i en tid, hvor den folkelige samtale ikke har det for godt, og hvor det måske mere end nogensinde kan knibe med at holde sagen fast. Men hvor det også er livsvigtigt, at nogen gør det, både i kirke og skolen.

Skov nåede ikke så vidt. Men han nåede meget. Også i sit virke på Askov Højskole. Han kom, da der blev kaldt. Han klarede opgaven og mere til. Askov Højskole har meget at sige både Skov og Karen tak for.

Billeder af en bestyrelse

Marianne Poulsen
Mejlskovvej 10
5400 Bogen

formand,
forretningsudvalget,
styrelsesudvalget

Johannes Hjort Nielsen
Krusåvej 6
6300 Gråsten

næstformand,
forretningsudvalg,
sommermødeudv.(fmd.)

Uffe Tønning
Vesterparken 68 D
5750 Ringe

sekretær,
forretningsudvalget,
kontaktudvalget

Kirsten Vibeke Bomholt
Hybenvej 131,1
8700 Horsens

fondsudvalget (fmd.)

Ulf Bromose
Klostertorvet 10
8000 Århus C.

bladudvalget,
fondsudvalget

Michael Halskov Christesen
Sjællandsgade 83, 3.tv.
8000 Århus C.

bladudvalget

Ulla Marianne Kamp
Vesterparken 68 D
5750 Ringe

styrelsesudvalget

Lotte Engelbrecht Larsen
Regenburgsgade 9 st.tv.
8000 Århus C.

bladudvalget

Kirsten N. Mikkelsen
Stakkesund 1, 2.th.
2100 København Ø.

kontaktudvalget

Mette Qvistgaard
Gothersgade 143, st. th.
1123 København Ø.

sommermødeudvalget,
fundsudvalget

Anders L. Rasmussen
Dalslandsgade 8, C, vær.407
2300 København S.

sommermødeudvalget

Bolette Mohr Sillassen
Skibhusvej 7, 1. tv.
5000 Odense C.

kontaktudvalget

Signe Rørdam Thomsen
Vartov-kollegiet
Farvergade 27
1463 København K.

sommermødeudvalget

Når livet nu skal leves

- beretning fra en sommerskoleelev

Jeg var på vinterkursus på Askov Højskole i 85-86, det var en skelsættende oplevelse, så da jeg nu var løbet sur i mit studie i Odense, besluttede jeg mig for at tage orlov - 3 mdr. blev sat af til alt det sjove, kreative og livsbekræftende, som jeg havde gemt væk i studietiden.

Jeg vidste nøjagtigt, hvad jeg ville have af fag længe før jeg ankom - og da jeg først var blevet installeret i et værelse, sneglede de første 5 dage sig afsted med introduktion, lær-hinanden-at-kende lege og udflugter til den nærmeste omegn, som jeg udmærket kendte.

Endelig startede undervisningen og pludselig indså jeg, hvor stresset min almindelige livsform længe har været. Jeg var så resultatorienteret, der var jo kun 12 uger at nå alting i, og nu var den første uge allerede gået!!

Langsomt faldt tingene dog på plads for mig og for de andre, som fik en større og større betydning. Vi ca. 50 sommerskoleelever med hver vores besynderlige fortid, blev efterhånden en harmonisk enhed. Og selvom vores verden var lille, blev horisonten uendelig!

Vi var i Afrika med buskmænd, så på stjerner med Thycho Brahe og fordybede os i kosmos og kaosteorier. Vejen Mose åbnede en by verden for os, der farvede garn. Birketræerne fik en ny dimension. "Skriv Rødhætte og ulven om til en nyhed!". Hvor langt er udviklingen indenfor supraleedere nået? Hvad var det egentlig han kunne, ham der Paul la Cour?

Det endte med, at der ud af fortællelyst og nysgerrighed opstod behov for elevforedrag også. Vi var deltagere til 5 foredrag om temaerne kræft, bevægelse, Yates, Indien og Botswana og det var Steffen, Ellen, Per, Peter og Jane, der fortalte.

Det blev også til ture ud i det blå. Vi oplevede Noldes marskland i hans billeder og ved selvsyn. Vi var på Mandø og i Ribe, og en dag pjækkede vi alle og tog til stranden ved Vejrs.

Finalen på 12 fantastiske uger blev en udstilling af alle de forskellige ting, der var blevet til undervejs, samt en forrygende teaterforestilling "Svend, Knud og Valdemar", som også fik kommenteret højdepunkterne fra sommerkurset i bedste revystil!

Tempoet blev sat ned, så livet kunne levet, og bagefter er det alligevel helt forpustende at tænke på, hvor meget vi nåede sammen!

Tak til alle, der var med til at få sommerskolen til at blive, hvad den blev - et livsberkæftende åndehul!

Forfatteren på yndlingspladsen, bag væven i Spindegården

Bolette Mohr Sillassen, elev på sommerskolen 91.

Beretning fra sommermødet.

Med sommermødet ville vi skabe en ramme, hvor man i fællesskab kunne opleve atmosfæren fra højskoletiden, et miljø hvor man modtager nogle budskaber, udforsker et emne, afprøver sig selv, diskuterer og ikke mindst morer sig sammen.

Derfor åbnede sommermødet også med en sang- og viseaften i Gule Hus, et arrangement hvor man blot dumpede ind i fællesskabet. Stemningen var god og bagefter var der Café i Gule Hus med hyggensnak til over midnat.

Alligevel var der lørdag rigtig god tilslutning til morgensangen i Tårnsalen, hvor Kristian la Cour akkompagnerede og afsluttede med at spille "Morning Sprite" af Chick Corea på skolens nye stereoanlæg.

Herefter gav Finn Hesselager vores lattermuskler lidt morgengymnastik. Det var en underholdende karikering af, hvorledes vi bruger vores kropssprog som et udtryk for vores identitet. Denne er så i virkeligheden kun en relativ størrelse, da vores identitet er afhængig af dem, vi bevidst og ubevidst sammenligner os selv med. Men det var en meget befriende måde, Finn Hesselager fremstillede dette ellers nok så alvorlige emne.

Efter frokost blev der mulighed for at arbejde videre med kropssproget i værkstedet "leg med kropssproget", som blev ledet af Signe Rørdam Thomsen og Pia Jørgensen, begge fra Komediaskolen i København. I et andet værksted var der mulighed for at få et nærbillede af Estlands hovedstad Talinn, idet Morten Exner viste lysbilleder fra vinterskolens studietur i 1991 til denne gamle Østersønation. Og med Agner Frandsen som leder af det tredje værksted blev der mulighed for at grave sig langt tilbage i Askovs fortid. Ja helt tilbage til jernalderlandsbyen, idet der blev vist fund fra udgravningen i vinteren 1990-91 af et jernalderhus.

Traditionen tro og med stor tilslutning af såvel spillemænd som dansere var der folkedans kl. 16. Da plænen endnu var fugtig efter nattens regn blev folkedansen rykket ind i festsalen.

Lørdag havde det været tørvejr med opklaring, hvilket passede vore kokke fint. De havde nemlig været igang fra om formiddagen med at spidstege 3 pattegrise. Det blev utrolig lækkert, og der var rigeligt til alle 200 spisende.

Først på aftenen underholdt Signe & Pia, og derefter spillede det veloplagte Århus-band "Pigs ind Space" op til bal. Kort før midnat trak vi ud på plænen til et mægtig stort bål, omkring hvilket vi sang Skt. Hans'stemningsfulde sange. Ballet varede til langt ud på natten, og herefter var der café til den lyse morgen.

Søndag formiddag blev afsluttet med et glimrende foredrag af Bent Haugaard Jeppesen med titlen "Skøn som en sønderskudt banegård". Titlen var taget fra Tom

Kristensens debutroman "Livets arabesk", som Bent Haugaard Jeppesen gennemgik. Han udlagde romanen som en modernistisk revolutionsroman, hvor der fokuseres på menneskets væsen. Det er af større betydning end den politiske overbevisning.

Det blev et vellykket sommermøde, og det kan vi blandt andet takke skolens personale for, og en tak skal også rettes til sommerskolen for deres energiske indsats.

En af sommermødets workshops - historisk byvandring ved Agner Frandsen

Bo Karlshøj Riis.

Formandsberetning

Da jeg skulle i gang med denne beretning om Askov Lærlinges arbejde i det forløbende år, gennemgik jeg referater og notater fra hele året og sammenholdt disse med vort arbejdsprogram. Til min store glæde kunne jeg konstatere, at vi har overholdt arbejdsprogrammet, og vi har både afsluttet opgaver og sat nye igang.

En af de afsluttede opgaver er arbejdet med at få elevstøttefonden igangsat. Efter de vedtægtsændringer, der blev besluttet på sidste års generalforsamling, gik fondsudvalget i gang med at lægge sidste hånd på fonden, således at den kunne begynde sin uddeling i januar 1991.

Når man tænker på, hvor mange år fonden har været undervejs - indsamlingen begyndt i 1982 - og tænker på, hvor mange mennesker, der har været involveret i det store arbejde med indsamling af midler til fonden og med til at sætte sig ind i regler og love omkring oprettelse af fonde, så kan man kun sige, at det er en stor tilfredsstillelse at se fonden fungere.

Jeg vil derfor her benytte lejligheden til at sige tak til de mange, der har deltaget i arbejdet med at etablere Askov Lærlinges Elevstøttefond.

En anden opgave, der i de senere år har taget en stor del af bestyrelsens tid, er diskussionen om forholdet mellem Dansk Udsyn og Årsskriftet. Vi har fra Askov Lærlinges side gerne villet have et anderledes årsskrift. Et årsskrift, hvor der er mere plads til at bringe artikler om og fra Askov Højskole og Askov Lærlinge. Dette lader sig ikke gøre nu, hvor årsskriftet er en del af Dansk Udsyn. Samtidig mener vi ikke, at man blot kan dele de to, da der i Dansk Udsyn altid er gode artikler, og vi mener, at mange lærlinge lægger vægt på at få denne del af årsskriftet.

Derfor har bestyrelsen i samarbejde med skolen besluttet at dele årsskriftet fra Dansk Udsyn, således at vi laver et selvstændigt årsskrift og udsender det sammen med et nummer af Dansk Udsyn. Dette vil bl.a. betyde, at vi kan fastsætte en udgivelsesdato for årsskriftet, da vi ikke længere er afhængige af at udkomme sammen med Dansk Udsyn nr. 1.

Som tidligere nævnt er vi i år gået i gang med en ny opgave, revision af foreningens vedtægter. Dette har i længere tid jævnlige været diskuteret i bestyrelsen, uden at vi dog rigtig har turdet at gå igang. Alle mener at en revision er tiltrængt, og samtidig ved vi alle, at det er et stort arbejde. Men som det er fremgået af AL-nyt nr 1/1991 har vi i år taget springet og lægger op til debat om vedtægterne i det kommende halvår, og vil have sit forslag klar til udsendelse i AL-nyt i maj 1992. Vi håber derefter at få kommentarer og ændringsforslag i det blad, der vil blive udgivet inden generalforsamlingen 1992. Vi håber

at mange vil være med i debatten. Foreningens vedtægter kan fåes hos vores sekretær Uffe Tønning.

Andre områder bestyrelsen har beskæftiget sig med er arbejdet i skolens styrelse, afholdelse af sommermøde, udgivelsen af AL-nyt og medlemshverving.

Askov Lærlinge er repræsenteret i skolens styrelse med 2 medlemmer, som i år har været Ulla Kamp og undertegnede. Arbejdet i styrelsen har i år været koncentreret om godkendelse af regnskab og budget, vedligeholdelse/forbedring af skolens toiletforhold og orientering om skolearbejdet.

AL-nyt er udkommet 2 gange i det forgangne år, i december og maj måned. Der har tidligere været diskussion om, hvorvidt AL-nyt skulle udkomme 2 eller 3 gange årligt. I år beslutter vi at udkomme 2 gange, både af arbejdsmæssige og økonomiske grunde. AL-nyt har i de sidste par år ændret struktur, har fået bedre indhold og er blevet et mere spændende blad, hvilket vi håber at læserne også synes.

Medlemshvervningen er i år, som i de foregående, sket ved at repræsentanter fra bestyrelsen har besøgt hvert enkelt hus ved et husmøde, og har her fortalt om foreningen og dens arbejde. Vi har lidt svingende succes med hvervningen af medlemmer. Fra vinter/forårsskolen meldte 30 ud af 129 sig ind, dvs. 23%, fra sommerskolen meldte 37 af 46 sig, altså 80%.

Foreningens samlede medlemstal er 516 direkte medlemmer og 340, der er medlem via Dansk Udsyn. I forhold til sidste år er dette en tilbagegang på 36 direkte medlemmer og 28 Dansk Udsyn-medlemmer.

Vi har i år haft et par udskiftninger i bestyrelsen. I november sidste år trådte Pernille Dam Andersen ud og i hendes sted trådte Kirsten Larsen. Kirsten Larsen har her kort før generalforsamlingen meddelt, at hun af arbejdsmæssige årsager ikke længere kan deltage i bestyrelsesarbejdet og i stedet for Kirsten Larsen er Kirsten Mikkelsen trådt ind i bestyrelsen.

Bestyrelsen har i år været samlet 4 gange, alle gange på Askov Højskole. De forskellige udvalg har holdt møde efter behov. Når vi kommer på højskolen møder vi altid stor imødekommenhed og hjælpsomhed, det vil jeg gerne benytte lejligheden til at sige tak for. Ligeledes vil jeg sige tak til Kirsten Hede Pedersen, der er på valg, men ikke ønsker at genopstille, tak for din store indsats i bestyrelsen. Også tak til foreningens kasserer, revisor og til bestyrelsesmedlemmer for Jeres arbejde for Askov Lærlinge.

Marianne Poulsen, formand i AL.

Elevstøttefonden

Den 18.12.1991 havde bestyrelsen for elevstøttefonden sit konstituerende møde. Bestyrelsen består af borgmester for Vejen Kommune, P. Bent Jensen, højskolelærer Knud Peder Jensen og Askov Lærlinges repræsentant Kirsten Bomholt.

Bestyrelsen konstituerede sig således, at til formand valgtes Kirsten Bomholt, sekretær blev Knud Peder Jensen og kassererhvervet varetages af Askov Højskole efter aftale med Thormod Christensen.

Vi kunne nu begynde arbejdet med uddeling af legater efter at vedtægtsændringerne blev vedtaget på Askov Lærlinges generalforsamling sidste år.

Elevstøttefonden var 1.1.1991 på 56.000 kr. Derfor havde vi i år mulighed for at uddele 11.000 kr. Ifølge de gældende fondsregler må elevstøttefondens formue nemlig ikke overstige 50.000 kr. ved årets udløb.

Vi har i det indeværende år valgt ikke at lave ansøgningsskemaer, fordi vi dels ikke udelukkende ville se på ansøgerens økonomi, men samtidig på vedkommendes personlige motivation for et højskoleophold. Vi er dog i bestyrelsen begyndt at udarbejde et ansøgningsskema, fordi vi undertiden mangler oplysninger, hvilket besværliggør vores arbejde. Fra 1992 har vi kun mulighed for at uddele renteafkastet på 5000 kr. årligt - og derfor bliver desværre færre legatportioner uddelt. Vi mener nemlig, det er vigtigt at fastholde de relativt store legater, som vil være en reel økonomisk hjælp.

Trods det, at fonden nu er i funktion, har vi stadig brug for jeres støtte og bidrag. Til forskel fra før, hvor bidragene gik til akkumulering af fondens formue, vil ethvert bidrag nu gå direkte til støtte for en kommende Askovelev.

Takket være Jer er fonden kommet op at stå - hjælp den til at fortsætte!!

Kirsten Bomholt
AL-bestyrelsesmedlem, formand for Elevstøttefonden.

Generalforsamling 1991

Skuffende få deltog i generalforsamlingen, der traditionen tro fandt sted i forbindelse med efterårsmødet på Askov Højskole. Kun omkring 40 deltagere, så Tårnsalen følte nærmere halvtom end halvfuld.

Den svigtende deltagelse gav da også anledning til et par bemærkninger på falderebet. Formanden Marianne Poulsen lovede, at bestyrelsen vil overveje, om der kan gøres noget for at "lokke" flere til generalforsamling.

Det var eventuelt, men mødet startede naturligvis med valg af dirigent. Hvervet blev overdraget til Niels-Erik Jørgensen, tidligere formand for Askov Lærlinge. Han sørgede først for at få valgt et par stemmetællere - Keld udengaard og Jens Bang.

Hverken formandens beretning eller Johannes Nielsens beretning fra sommermødet, der begge findes andet sted i årsskriftet, gav anledning til spørgsmål eller kommentarer, og de kunne begge umiddelbart godkendes.

Derefter gennemgik Thormod Christensen det reviderede regnskab. Årets overskud blev 1502,69 kr., så egenkapitalen ved regnskabsårets slutning var 14.262,44 kroner - deraf en beholdning af trøjer: 970,88 kroner, opgjort til indkøbspris. Som vanligt, desværre, faldt meldmestallet, og det fordelte sig med 531 AL-medlemmer - 11 færre - og 341 medlemmer fra Dansk Udsyn - 27 færre. Regnskabet blev godkendt.

Efter regnskabet kom turen til de mindre foreningsprægede beretninger, og Hans Henningsen lagde for med at fortælle om årets gang på højskolen. Mette Qvistgaard berettede om sit og Signe Rødam Thomsens besøg på Askovgården i foråret. Senere modtog foreningen en invitation til forstander Per Hansens fødselsdagsreception.

Desværre kunne ingen deltage, men der blev sendt en trøje fra foreningen. Fra Askovgården er der ytre interesse for et samarbejde med Asov Højskole. Det var elever fra Askov Højskole, der i 1943 stiftede settlementet på Nørrebro i København - idag et vidt forgrenet, socialt arbejde, som Askov Lærlinge har en lang tradition for at støtte økonomisk.

Ulf Bromose aflagde beretning fra elevstøttefonden. Den er ligeledes at finde andetsteds i årsskriftet.

Bestyrelsens forslag om uændret kontingent på 80 kr. blev enstemmigt vedtaget. Det er 5 år siden, kontingentet blev forhøjet.

For første gang i en længere årrække var der opstillet hele 7 kandidater ved valget til bestyrelsen. Marianne Poulsen, Ulla Kamp og Michael Halskov Christesen blev alle genvalgt, men Bo Karlshøj måtte forlade bestyrelsen efter 2 år. Det femte bestyrelsesmedlem på valg havde på forhånd meddelt, at hun ikke ønskede at genopstille. Som suppleanter valgtes Tanja Erendal, Bo Karlshøj Riis og Birthe Preuss.

Også til revisorposterne var der genvalg. Kirsten Milthers som revisor og Niels-Erik Jørgensen som revisorsuppleant.

Uffe Tønning, AL-bestyrelsesmedlem,
sekretær.

Askov Lærlinges regnskab

Resultatopgørelse

INDTÆGTER:

531 medlemskontingenter, Askov Lærlinge	39.880,00
341 medlemskontingenter, Dansk Udsyn	8.184,00
Salg af trøjer	8.845,00
Renteindtægter	133,23
<u>Diverse indtægter</u>	<u>100,00</u>
	<u>57.142,23</u>

UDGIFTER:

AL-nyt	5.116,76	
Årsskrift	19.434,60	
Kontorhold	313,93	
Tryksager	2.094,74	
Porto	10.610,50	
Køb af trøjer	2.696,25	
Beholdning do.	<u>4.638,31</u>	7.334,56
Rejseudgifter	5269,00	
Repræsentation	228,00	
Askovgården	1.500,00	
Jubilæumsgave 125 år	3.000,00	
Diverse udgifter	<u>737,45</u>	<u>55.639,54</u>
Overskud		<u>1.502,69</u>

AKTIVER:

Kasse	0,00
Bank	12.111,59
Giro	169,97
Tilgodehavende Askov Højskole	1.010,00
<u>Beholdning af trøjer</u>	<u>970,88</u>
	<u>14.262,44</u>

PASSIVER:

Skyldig elevstøttefonden 20,00

EGENKAPITAL:

Saldo 1/10-90 12.739,75

Overskud 1.502,69

14.262,44

Elevstøttefondens regnskab 1990/91

INDTÆGT:

Kassebeholdning ved årets begyndelse	180,33
Medlemsbidrag	3.065,00
Nøglepenge	650,00
Bankrenter	12,09
Obligationsrenter	5.800,00
<u>Udtrykket obligationer</u>	<u>7.000,00</u>
	<u>16.527,09</u>
Balance	<u>16.707,42</u>

UDGIFTER:

Udbetalte legater	11.250,00
Rejseudgifter	165,00
Porto	93,75
Depotgebyr	<u>132,55</u>
	11.641,30
<u>Kassebeholdning ved årets slutning</u>	<u>5.066,12</u>
Balance	<u>16.707,42</u>

STATUS pr. 1/10 1991:

Tilgodehavende hos Askov Lærlinge	20,00
Obligationer	51.000,00
<u>Bankkonto</u>	<u>5.066,00</u>
	<u>56.086,00</u>

Askov Højskoles regnskab

RESULTATOPGØRELSE FOR PERIODEN 1. JANUAR TIL 31. DECEMBER 1990.

INDTÆGTER:

Statstilskud	6.227.847
Skolepenge	4.285.512
Øvrige indtægter	<u>4.632.722</u>
	<u>15.146.081</u>

UDGIFTER:

Undervisning:

Lærerlønninger	3.569.580
Andre	<u>780.713</u>
	<u>4.350.293</u>

Bygninger:

Prioritetsrente	1.779.207
Leje af lokaler	0
Vedligeholdelse	1.825.761
Varme,lys, rengøring	1.609.457
Andre	<u>229.119</u>
	<u>5.443.544</u>

Kostforplejning:

Bespisning	2.610.194
Andre	<u>306.697</u>
	<u>2.916.891</u>

Administration:

Kontor incl. løn	1.207.303
Andre	<u>335.880</u>
	<u>1.656.183</u>

Øvrige udgifter:

Renter i øvrigt	323.546
Andre	<u>14.382</u>
	<u>337.928</u>

<u>Udgifter i alt</u>	<u>14.704.839</u>
<u>Resultat før afskrivninger</u>	<u>441.242</u>
<u>Afskrivninger</u>	<u>413.375</u>
<u>Regnskabsmæssigt resultat</u>	<u>27.867</u>

BALANCE PR. 31. DECEMBER 1990

AKTIVER:

Omsætningsaktiver:

Kontante beholdninger	111.378
Værdipapirer	612.070
Debitorer	1.120.269
Varelager	<u>168.800</u>
	2.012.517

Anlægsaktiver:

Inventar og udstyr, undervisning	199.389
Inventar, kostafdeling m.v.	292.679
Ejendomme	44.320.900
Ombygning, Østgården	<u>0</u>
	<u>44.812.968</u>

Aktiver i alt 46.825.485

PASSIVER:

Gæld:

Kortfristet gæld	2.807.668
Langfristet gæld	<u>22.434.318</u>
	<u>25.241.986</u>

Egenkapital:

Saldo pr. 1/1 1990	22.405.439
Reg. af statstilskud 1987	-11.160
Kapitalbevægelser	-838.647
Årets resultat	<u>27.867</u>
Egenkapital i alt	<u>21.583.499</u>

Passiver i alt 46.825.485

Elever på Askov Højskole 1991/92

Sommer 1991

Albæk, Ellen,	Birkevej 13,	3390 Hundested
Andresen, Henriette,	Gurlis Allé 2,	5250 Odense
Aschlund, Jane Birgitte,	Vittrup Baunevej 4,	6650 Brørup
Bjerregård-Hansen, Anne,	Lyshøj Allé 26, 2.th.,	2500 Valby
Boch, Steffen,	Vestre Ringgade 84, 2.th.,	8000 Århus C
Boeck, Christopher Lotze,	Vangen 411,	9400 Nørresundby
Boisen, Christina T.,	Østerled 18, st.tv.,	7100 Vejle
Borg, Helen,	Jagtvej 109, 2.th.,	2200 København N
Christensen, Marianne R.,	Silkeborgvej 178, st.tv.,	8000 Århus C
Christiansen, Henrik Elmo,	Vestergade 19, st.D.1,	4000 Roskilde
Engstrøm, Søren,	Universitetsparken, Kol.1, 2. v.20,	8000 Århus C
Frost, Henrik Krarup,	Nebsager Kirkevej 10, Nebsager,	8783 Hornsyld
Genath, Carina,	Ingevej 13,	3060 Espergærde
Gravengaard, Find,	Skoleparken 65,	7500 Holstebro
Haizelden, Peter-Albert,	Roskildevej 51, 2.lejl.33,	2500 Valby
Hameg, Nora,	Sønderskovvej 11,	8520 Lystrup
Hansen, Allan,	Rahbeks Have 8,	4300 Holbæk
Hansen, Jens Berth,	Oehlenschlægersgade 3, 2.,	1663 København V
Hansen, Søren Maagaard,	Brombærvej 10,	9492 Blokhus
Hinrichsen, Ellen Kastberg,	Holbergsvej 49,	7500 Holstebro
Hjelmborg, Simon Evers,	Fiskedamsgade 12, 5.tv.,	2100 København Ø
Jensen, Per Nordby,	Nørremarksvej 27, Vejrumbro,	8830 Tjele
Jeppesen, Susan Højbjerg,	c/o Louw, Bernstorffsvej 123,	2900 Hellerup
Johannsen, Bent,	Farvergårdvej 9, vær.10,	7400 Herning
Johansen, Gitte,	Tinkerup Strandvej 2,	3250 Gilleleje
Juul, Vibeke Illum,	Lindevej 15,	6100 Haderslev
Kjær, Nis-Erik Toftelund,	Ryes Møllevej 70,	6100 Haderslev
Kristensen, Erik Nordbæk,	Nygade 18 B, 2.tv.,	7200 Grindsted
Kristensen, Mona Erdrup,	Terrasserne 8, 2.vær.221,	2700 Brønshøj
Ladefoged, Birgit,	Mårkvænget 10 A,	7700 Thisted
Lai, Jens Kristian,	Fredericiavej 40,	7000 Fredericia
Mønster, John Holm,	Høje Gladsaxe 43, 15.th.,	2860 Søborg
Nielsen, Birgit,	Randersvej 114,	8200 Århus
Nielsen, Joakim Malte,	Hjarup Byevej 14,	6580 Vamdrup
Nielsen, Jørgen Jermiin,	Stengårdsvej 207,	6705 Esbjerg Ø

Nielsen, Pia Lykke,	Bergthorasgade 3, 4.tv.,	2300 København S
Nielsen, Thomas,	Åvejen 8,	4100 Ringsted
Pedersen, Erling L.,	Hybenvej 261,	7190 Billund
Pedersen, Jo K.Kjærsgaard,	Peder Billesvej 53,	4300 Holbæk
Pedersen, Peder Anton,	Kollegievænget 53, vær.313,	8700 Horsens
Petersen, Helle Hjort,	Ibisvej 5, Studstrup,	8541 Skødstrup
Rump, Suhsanne,	Søndergade 36, 1.th.,	7600 Struer
Schälicke, Katja,	Im Schönenfelde 21,	2102 Hamburg 93 (D)
Sillassen, Bolette Mohr,	Skibhusvej 7, 1.tv.,	5000 Odense C
Sørensen, Stig,	Nygade 9,	6900 Skjern
Thiesen, Johan,	Grejsdalsvej 6,	7100 Vejle
Thykjær, Per Skolander,	Parkkollegium 1, vær.38,	8000 Århus C
Ussing, Peter,	Tværhave 8,	7100 Vejle
Watkin, Stig Iddon,	Sct. Knudsgade 2 b,	4200 Slagelse
Widding, Troels Evold,	Studiestræde 13, 1.,	1455 København K

Æblegården før togaparty i Askovhus

Vinter 1991/92

Abdullah, Mohamed Saeed,	Birkekrattet 1,	6705 Esbjerg
Abdulrahman, Ahmad,	Kongevejen 133,	2830 Virum
Andersen, Elisabeth,	Egernvej 60,	6000 Kolding
Andersen, Majbritt Lykke,	Sindbjergvej 14, Sejs,	8600 Silkeborg
Andreasen, Lone,	Wandallsvej 35 D, 1.tv.,	5700 Svendborg
Askvig, Brian,	Drewsensvej 28, 3.tv.,	5000 Odense C
Auken, Kirsten H.,	St. Blichersgade 27	8000 Århus C
Balslev, Lars,	Strandboulevarden 149, 3.tv.	2100 Kbh. Ø
Baré, Eva,	Jagtvej 15 st.th.,	2200 Kbh. N
Bech, Christian Winther,	Bækmarksbrovej 73,	7660 Bækmarksbro
Beinoras, Romualdas,	Vilnius,	
	232000 Eidukeviciaus 42 A-42	Litauen
Beinoriene, Ieva,	Vilnius, 2322040 Zirgo 1-2,	Litauen
Bekker, Rikke Granhøj,	Skårupøre Strandvej 61,	5881 Skårup
Bering, Anette,	Ørstedsgade 32 C,	7100 Vejle
Beuschau, Hanne,	Skrænten 64,	6600 Vejen
Boladai, Ali Akbar,	Folkevej 40, st.3,	8800 Viborg
Bondehi, Ali Reza,	Grønjordskollegiet, vær.4220,	2300 København
Bovin, Rasmus,	Østergade 21,	4581 Rørvig
Brandt, Anne Marie,	Sportsvej 22, st.tv.,	2600 Glostrup
Bruun, Søren Nielsen,	Viben 2 B 6,	6270 Tønder
Buchhardt, Iben Elene B.,	Möllevångsgatan 34, 6.,	
	214 20 Malmö,	Sverige
Bunkenborg, Arn,	Damgårdsparken 17,	6070 Christiansfeld
Callsen, Trine Gjesing,	Odinsvej 27,	6100 Haderslev
Carlsen, Anna Kathrine Visby,	Læsøgade 4, 3.th.,	9000 Aalborg
Chen, Oi,	Rebæk Søpark 5, vær. 304,	2650 Hvidovre
Christensen, Lars Kjær,	Myrestien 5,	2670 Greve
Christensen, Marie,	Skovgårdsvej 10,	9000 Aalborg
Christensen, Pernille Juul,	Engmarksvej 27,	8240 Risskov
Christiansen, Preben,	Ndr. Fasanvej 157, 4.tv.,	2000 Frederiksberg
Christiansen, Jette Dall,	Søndergade 77,	5500 Middelfart
Christiansen, Tage,	Rødning Højskole,	6600 Rødning
Dyekjær-Hansen, Anne D.,	Gl. Holtevej 104 B,	2840 Holte
Ehlers, Svend Styven,	PT. Plantagevej 23,	6600 Vejen
Eriksen, Lars,	Frederik Bajersgade 11-3-10,	8700 Horsens

Feddersen, Annette, Frederiksen, Trine Thygesen,	Absalonsgade 30 I, c/o Kristiansen, Hans Bøgesgade 18, st.th., Ryttervej 8, 2.th., Ugledigevej 32, Lindedal 26 II, Marstalsgade 7, 5.th., Skeyby Vænge 259, Roskildevej 51 II lejl.33, Nørreskovvænget 13, 203300 Kuressaare Pargi 3-2, Højbovej 3, Løngang 18 II th., Ølsemaglevej 76, Lokesvej 12, Bakkevej 18, Havrevej 2, I lejl.3, Ustrup Sønderstrand 4, Volstrupvej 50, Åboulevarden 45, III th., Ørstedsgade 16, I th., Ellemarksvej 11, Palnn 7, 7023 Haldenstein Skovmarker Landevejen 87, Ordrup Jagtvej 29, Overgade 14 A, Flamstedvej 207, Nørager 11, Jeraldervej 259 B, Hyldevej 11, Vinkelvej 19, Højvangsvej 27, Kalkjærvej 9, Nobis Mølle 39, Sverigesvej 36, Wilcza 35/41 m1, 00678 Warszawa, Vedbæk Strandvej 369 A, Engdalsvej 5, Ølst,	5000 Odense C 8000 Århus C 5700 Svendborg 4734 Allerslev 6100 Haderslev 2100 Kbh. Ø 8200 Århus N 2000 Frederiksberg 6200 Åbenrå Estonia 3370 Mejlbj 6400 Sønderborg 4600 Køge 6100 Haderslev 6870 Ølgod 7700 Thisted 4400 Kalundborg 9230 Svenstrup 8000 Århus C 7100 Vejle 8000 Århus C Schweiz 5683 Hårby 2920 C.lottenlund 9800 Hjørring 9260 Gistrup 6230 Rødekro 8210 Århus V 3300 Fredenksværk 7900 Nykøbing M 8260 Viby J 7770 Vestervig 3460 Birkerød 8370 Hadsten Polen 2950 Vedbæk 8900 Randers
---	---	---

Juel-Nielsen, Christina,	Samsøgade 7, I th.,	2100 Kbh. Ø
Juul, Anneline,	Fåborgvej 60,	5700 Svendborg
Jørgensen, Jes H.,	Samsøgade 34,	8000 Århus C
Jørgensen, Rasmus Sune,	Holmbjergvej 20,	8420 Knebel
Kemp, Trine,	Hybenvej 10,	4700 Næstved
Kilstrup, Hans,	Lollandsgade 5,	8000 Århus C
Kivioq, Merete,	Grønlænderhuset, Hunderupvej 61,	5000 Odense C
Klindt, Jens Erling,	Morbærhaven 10-40,	2620 Albertslund
Klitgaard, Josefine Sarah,	Moltkesvej 6,	2000 Frederiksberg
Knudsen, Lene Nørskov,	Gravensgade 8, 3.,	9000 Aalborg
Koppel, Taivo,	202320 Kiltsi, veski 1-6,	
	Lääne-Virumaa,	Estonia
Korniliussen, Emilie,	Grønlænderhuset, Hunderupvej 61,	5000 Odense C
Korsgaard, Sinje,	Chr. Købkesgade 3, I th.,	8000 Århus C
Kristensen, Erik Skou,	Hovedgaden 93,	8831 Løgstrup
Kruse, Niels,	Bjarkevej 28,	3600 Frederikssund
Lading, Pia,	Brøbjerg Parkvej 99,	8250 Egå
Larsen, Jesper,	Gartnergade 2, I th.,	5800 Nyborg
Leffers, Tove,	Ludvig Hegners Alle 2,	2820 Gentofte
Lund, Gerda D. Simonsen,	Skæderstien 7, Hulsig,	9990 Skagen
Lyhne, Karin,	Kløvervænget 19,	6100 Haderslev
Lyngbjørn, Kirsten Ry,	Mellemtøften 4, Skæring,	8250 Egå
Lynggaard, Birthe Jung,	Frederiksberggade 41,	6640 Lunderskov
Lübbers, Ann,	Borups Alle 13, 4.th.,	2200 Kbh. N
Madsen, Jette Vibeke,	Byvej 24, II,	5892 Gudbjerg
Madsen, Peter Friche,	Skovbrynet 9,	9500 Hobro
Matsugano, Akira,	Cesar Sagubashi 204,	
	37-12 Yoyogi 4, Shibuya-ku,	Tokyo-151, Japan
Midtgaard, Lene,	Janus La Coursgade 22,	8000 Århus C
Mortensen, Allan Møland,	Knudsgade 6, st.,	9000 Aalborg
Mortensen, Eva,	c/o Birgitte Nørgaard,	
	Grønnegade 18, II th.,	8600 Silkeborg
Mossing, Ole,	Buddingevej 132, st.,	2800 Lyngby
Nguyen, Quoc Hoai,	Dalegade 53, III tv.,	7000 Fredericia
Nielsen, Casper Max,	Park Alle 42,	3650 Ølstykke
Nielsen, Christina Toxværd,	Fælledvej 15, III tv.	5000 Odense C
Nielsen, Dennis,	Søagerparken 42,	2670 Greve
Nielsen, Gitte,	Åstrupvej 74,	9800 Hjørring

Nielsen, Gunvor Holm,	Svendborgvej 21,	5750 Ringe
Nielsen, Lars Bjerre,	Toften 4,	6261 Bredebro
Nielsen, Lone Hedegaard,	Hærvejen 1, Højerup,	4660 Bredebro
Nielsen, Søren Overgaard,	Kildevænget 27, Svogerslev,	4000 Roskilde
Olander, Liza Skov,	Bauehøjvej 1,	6840 Oksbøl
Olesen, Hannibal T. Sand,	Gentoftevej 6,	8000 Århus C
Overgaard, Hanne,	Grynderupvej 62,	7870 Roslev
Ovesen, Kasper,	Ivarsvej 28,	5200 Odense V
Parnas, Martin,	Prins Haralds Alle 73,	5250 Odense SV
Pedersen, Anne Mette,	Niels Juelsgade 60, I,	8200 Århus N
Pedersen, Klaus Boelhøj,	Engholmvej 5 A,	7470 Krarup J
Pedersen, Niels-Jørgen,	Sdr. Højrupvejen 77,	5750 Ringe
Pedersen, Paul Hangård,	Kvolsvej 8, Kvols,	8831 Løgstrup
Petersen, Jennifer,	Krogvej 9,	6720 Nordby, Fanø
Petersen, Kim,	Hv. Enghavevej 62, 3. tv.,	2650 Hvidovre
Petersen, Thore Skytte,	Hedgrænsen 27,	2605 Brøndby
Poulsen, Erna Munk,	Nordens Plads 17/05,	2000 Frederiksberg
Puggaard, Lise Susanne,	Åsevej 11 A,	3500 Værløse
Quistgård, Nina, Gl.	Rådhusvej 38,	2750 Ballerup
Rasmussen, Anders Hjortshøj,	Toustrup St. vej 36,	8472 Sporup
Reuschenbach, Louise,	Skøn Valborgsvej 35,	7100 Vejle
Rix, Else,	Grønvang 2 B,	8900 Randers
Rodian, Ingelise,	Kærsangervej 67,	4300 Holbæk
Rosenkilde, Aase,	Søndervig Landevej 40,	6950 Ringkøbing
Ruzieva, Svetlana,	Mariehøj 464,	2990 Nivå
Rønde, Karen,	Bakkevej 2,	8870 Langå
Sanfi, Esther,	Classensgade 20, 3.,	2100 Kbh. Ø
Schmidt, Betina,	Nørregaards Højskole,	8850 Bjerringbro
Schmidt, Camilla,	Jernvænget 2,	3300 Frederiksværk
Simonsen, Christian,	Saltholmsgade 30, IV,	8000 Århus C
Simonsen, Dagny,	11 Elm Road, Didsbury Manchester,	
	M 20 OXB,	England
Simonsen, Jill Ann,	Nørregade 4, st. 02,	6100 Haderslev
Skot-Hansen, Geske,	Brumleby 215,	2100 Kbh. Ø
Skøtt, Laue,	Lindsnakkevej 11 A,	6200 Åbenrå
Skaarup, Jan E.R.,	Nymindegabvej 367,	6830 Nr. Nebel
Staffe, Marja Louise,	Holsteinsgade 45, II tv.,	2100 Kbh. Ø
Svendson, Bettina Anne,	Langdraget 327,	3250 Gilleleje

Danmarks Pædagogiske Bibliotek

450004873918